

Univerzita Palackého v Olomouci

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

**Vybraná díla Hannah Arendtové se zaměřením na teorii
totalitarismu a charakteristiku totalitních režimů**

Diplomová práce

Lukáš Krupička

Olomouc 2020

Vedoucí práce: Mgr. Petr Zima, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji a vlastnoručním podpisem stvrzuji, že jsem svou diplomovou práci na téma „Vybraná díla Hannah Arendtové se zaměřením na teorii totalitarismu a charakteristiku totalitních režimů“ vypracoval zcela sám s použitím níže zmíněných knižních publikací a elektronických zdrojů.

V Olomouci dne 18. května 2020

.....

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěl poděkovat panu doktoru Zimovi za pomoc při tvorbě této diplomové práce, cenné poznatky a užitečné připomínky, kterými tuto práci obohatil, a také za jeho přátelský a otevřený přístup.

Obsah

Úvod	6
1. Život a dílo Hannah Arendtové	8
1.1 Životní příběh Hannah Arendtové.....	8
1.2 Díla	11
2. Základní charakteristika totalitarismu.....	14
2.1 Historické pojmy nedemokratických režimů.....	14
2.2 Autoritářství	16
2.2.1 Příklady autoritativních režimů	17
2.3 Totalitarismus jako moderní fenomén.....	18
2.4 Teoretici totalitarismu.....	19
2.5 Kritika teorie totalitarismu	23
3. Teorie totalitarismu pohledem Hannah Arendtové.....	25
3.1 Antisemitismus.....	26
3.1.1 Židé a národní stát	27
3.1.2 Židé a společnost.....	29
3.1.3 Dreyfusova aféra	30
3.2 Imperialismus.....	30
3.3 Totalitarismus.....	34
3.3.1 Beztřídní společnost a masy.....	35
3.3.2 Totalitní hnutí.....	37
3.3.3 Totalitarismus u moci.....	38
3.3.4 Ideologie a teror.....	39
4. Nacistické Německo	41
4.1 Nacionální socialismus	41
4.2 Vládnutí	42
4.3 Eichmann v Jeruzalémě	46
4.3.1 Soudní proces.....	47
4.3.2 Židovská otázka	49
4.3.3 Zpráva o banalitě zla	50
5. Sovětský svaz	53
5.1 Komunismus.....	53
5.2 O revoluci	54
5.3 Stalinismus	56

5.3.1 Sovětský svaz za vlády Stalina	57
5.4 O násilí.....	59
6. Kritická reflexe děl Hannah Arendtové.....	61
6.1 Kritika díla Původ totalitarismu.....	61
6.2 Kritika díla Eichmann v Jeruzalémě	65
6.3 Využití ve výuce.....	66
Závěr	69
Seznam zkratk.....	71
Prameny a literatura	72
Elektronické zdroje	74
Seznam příloh	
ANOTACE	

Úvod

Fenomén totalitarismu se řadí mezi nejstudovanější jevy dvacátého a jednadvacátého století. Charakteristikou totalitních režimů se věnuje řada teoretiků z oblasti historie, filozofie, politických věd a dalších společenskovedních disciplín. Touto teorií se také ve svých dílech zabývala autorka Hannah Arendtová. Cílem této diplomové práce je charakterizovat fenomén totalitarismu a fungování totalitních režimů s odkazem na vybraná díla této autorky. V rámci této práce se zaměříme na její podíl v oblasti formování této teorie. Dílčími cíli bude analyzovat tuto teoretickou oblast, kterou porovnáme prostřednictvím metody diachronní komparace s výzkumy a publikacemi vybraných autorů. Diplomová práce bude členěna do šesti kapitol, jež budou věnovány následující problematice.

První kapitola se zabývá životním příběhem Hannah Arendtové a odkazy na vybraná díla této autorky, jež budou v následujících kapitolách podrobněji rozvedena. Zamyslíme se nad jejími životními etapami a osobnostmi, které měly vliv na sepsání jejího díla. Zmíníme například německé filozofy Martina Heideggera, Karla Jasperse nebo Heinricha Blüchera, který byl manželem Hannah Arendtové. Mezi životní etapy, které měly vliv pro sepsání jejího díla k problematice totalitarismu, patří například její emigrace z nacistického Německa a zkušenost s tímto totalitním režimem.

Druhá kapitola pojednává o teorii totalitarismu. Jejím cílem je definovat základní pojmy týkající se této teorie a odlišit totalitní režim od jiných typů nedemokratických režimů, především s často zaměňovaným pojmem autoritářství a autoritářský režim. Zmiňujeme zde také vybrané teoretiky, kteří se totalitarismem zabývali. Jejich teze a základní charakteristika tohoto fenoménu bude sloužit jako teoretický základ pro pochopení myšlenek Hannah Arendtové k této otázce.

Hlavní část této práce se v rámci třetí kapitoly zaměří na rozbor jejího hlavního díla nesoucí název Původ totalitarismu, které se zaměřovalo na otázku této teorie a charakteristiky dvou příkladů totalitních režimů: nacistického Německa a Sovětského svazu za vlády. Charakterizujeme tři části této knihy s názvy Antisemitismus, Imperialismus a Totalitarismus. V rámci této kapitoly se zaměříme na rozbor těchto oblastí a jejich vzájemného vztahu.

Ve čtvrté a páté kapitole doplníme teorii totalitarismu konkrétními příklady vzniku a charakteristikou fungování totalitních režimů, jež Hannah Arendtová ve svém díle Původ

totalitarismu zmiňovala. Ve čtvrté kapitole s názvem Nacistické Německo se mimo charakter vládnutí a vybraných znaků tohoto režimu zaměříme také na rozbor jejího dalšího díla s názvem Eichmann v Jeruzalémě. V rámci něj charakterizujeme proces s nacistickým úředníkem Adolfem Eichmannem, kterého se Arendtová účastnila jako zpravodajka pro magazín The New Yorker. V páté kapitole s názvem Sovětský svaz doplníme v rámci znaků tohoto režimu další odkazy na autorčiny sborníky nesoucí názvy O násilí a O revoluci.

V poslední kapitole se zaměříme na kritickou reflexi vybraných děl Hannah Arendtové, převážně na díla Původ totalitarismu a Eichmann v Jeruzalémě. Její publikace se staly předmětem zkoumání různých autorů a médií, ať už s odkazy na formální či obsahovou stránku jejího díla. Zabývali se jí například teoretici totalitarismu a odborníci z řad politických věd, filozofie či jiných společenskovědních disciplín. Tato část pojednává o kritické reflexi vybraných autorů, kteří se díly této autorky zabývali.

Údaje v diplomové práci vychází z knižních publikací světových autorů a českých odborníků zabývajících se otázkou teorie totalitarismu, charakteristikou fungování totalitních režimů a kritickou reflexí děl Hannah Arendtové. Práce také vychází z elektronických zdrojů, kde se jedná o webové stránky odkazující na vybrané publikace autorů, odborné eseje a články zabývajících se konkrétními fenomény a pojmy, jež souvisí s hlavním tématem této práce. K vizuálním doplnění dané problematiky pomáhají přiložené údaje a obrázky.

1. Život a dílo Hannah Arendtové

Hannah Arendtovou lze považovat za významnou osobnost vědy, konkrétně politické filozofie dvacátého století. Arendtové se však tento termín nelíbil a dávala raději přednost termínu politická teorie. Při jednom televizním rozhovoru s Günterem Gausem pro *ZDF Zur Person*, který se zaměřoval na oblast politického myšlení a jednání, se již první otázka orientuje na její zařazení v oblasti filozofie a politologie; jak vidí sama sebe jako první ženu v oblasti politické filozofie, která díky svým dílům přispěla svým zaměřením v oblasti lidského jednání. Jako první odpovídá: „*Hned na začátku musím protestovat (Ich muss erste Mal protestieren).*“ Podle jejího mínění nepatřila do okruhu filozofů, přestože obor filozofie studovala. To ale neznamenalo, že se do něj mohla řadit. Zaměřovala se dle svých slov na oblast politických věd.¹ V této kapitole charakterizujeme životní příběh Hannah Arendtové se zaměřením se na kontext doby, který měl význam pro sepsání děl, jež publikovala.

1.1 Životní příběh Hannah Arendtové

Hannah Arendtová (14. října 1906–4. prosince 1975) se narodila ve městě Hannover. Rodina měla židovský původ. Po smrti jejího otce přesídlila rodina do Královce, odkud pocházela, a kde měla zázemí.² Podle americké psychoterapeutky a autorky biografie o H. Arendtové Elisabeth Young-Bruehl se židovská otázka v jejím případě vztahovala na antisemitské poznámky z jejího okolí. Uvědomovala si, že je jiná díky okolním připomínkám k jejímu židovskému vzezření. Tato identita v ní ale nehrála velkou roli.³ Jednalo se pouze o fakt, na kterém nechtěla nic měnit. Zmiňovala silnou podporu ze strany její matky a také to, že si neuvědomovala, v čem tato zvláštnost (rozdílnost) tkví.⁴

¹Hannah Arendt im Gespräch mit Günter Gaus. Dostupné z:
<https://www.youtube.com/watch?v=J9SyTEUi6Kw>

² PROFANT, Martin. *Slovník vybraných pojmů k občanství: politicko-filosofický fragment slovníku k Základům společenských věd*. Praha: SPHV, 2008. ISBN 978-80-904187-6-9. s. 168

³ ETTINGER, Elžbieta. *Hannah Arendtová a Martin Heidegger*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1167-6. s.8

⁴ ARENDTOVÁ, Hannah, Podstatné je pro mě porozumět. Dostupné z:
<https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2006/prosinec/hannah-arendtova-podstatne-je-pro-me-porozumet/>

Kvůli konfliktům ve škole, který se projevil i z důvodu jejího židovského původu, se přestěhovala do Berlína. Zde navštěvovala přednášky z oblastí filozofie a teologie, dále studovala na německých univerzitách v Marburgu, Freiburgu a Heidelbergu. Na první univerzitě začala studovat filozofii a navštěvovala přednášky Martina Heideggera.⁵ Měli mezi sebou vztah, který udržovali v tajnosti. Překážkou bylo Heideggerovo postavení a posléze jeho sympatie k nacionálnímu socialismu. Zatímco Arendtová emigrovala z nacistického Německa, Heidegger se stal v roce 1933 rektorem Univerzity ve Freiburgu. Známa se stala jeho rektorská řeč, v níž se ztotožnil s nacistickou ideologií, politikou jedné strany a vůdcovským principem, které se podle něj musely nutně projevit v celkové změně politiky německých univerzit.⁶ To mělo také vliv na jeho přátelství s německým filozofem Karlem Jaspersem, u kterého Arendtová taktéž studovala.⁷ Arendtová vyčítala německým intelektuálům, že zradili západní kulturu, a že zpočátku podporovali Hitlera.⁸ Přesto však po druhé světové válce udržovala s Heideggerem kontakt, snažila se dokonce obnovit jeho přátelství s Jaspersem. Zajímavá je i část dopisu, který se dochoval z roku 1974, a jenž byl adresován právě Heideggerovi: „*Jak přednášíš Ty, nepřednáší nikdo a také nikdy před Tebou nepřednášel.*“⁹

Takto můžeme charakterizovat její vztah k jednomu ze svých učitelů a filozofů. V období svých studií se věnovala odbornými publikacemi filozofů, jako byli již zmínění Heidegger a Jaspers, u kterých studovala. S nástupem nacismu obrátila svou pozornost na oblast politických věd.¹⁰ Z toho období například zmínila, že šok Židů, kteří doposud žili v Německu, nepřišel až v roce 1933 s nástupem Hitlera k moci, neboť již velká část německého národa věděla už předtím, co nacisté představují. Nacistický režim ji donutil k emigraci z Německa, měla také špatnou zkušenost s gestapem. Byla zklamaná z vývoje intelektuální společnosti v Německu a z nového směru, kterým se tato země začala ubírat.

⁵ PROFANT, Martin. *Slovník vybraných pojmů k občanství: politicko-filosofický fragment slovníku k Základům společenských věd*. Praha: SPHV, 2008. ISBN 978-80-904187-6-9. s 168

⁶ Heidegger und die Reform der deutschen Universität. *Sonderdrucke aus der Albert-Ludwigs- Universität Freiburg* [online]. Bern Martin [cit. 2019-11-25]. Dostupné z: <https://freidok.uni-freiburg.de/fedora/objects/freidok:1972/datastreams/FILE1/content> s. 2

⁸ ETTINGER, Elzbieta. *Hannah Arendtová a Martin Heidegger*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1167-6.s 7

⁹ Tamtéž, s. 11

¹⁰ CONNOLLY, William E., David MILLER, Alan RYAN a Janet COLEMAN, ed. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Vyd. 2. Brno: Barrister & Principal, 2000. Studium (Barrister & Principal). ISBN 80-85947-56-0. s. 15

Obdobím nacistického režimu a jeho fungování se pak podrobněji zabývala ve svém díle Původ totalitarismu.¹¹

V roce 1933 emigrovala přes Karlovy Vary a Ženevu do Paříže, kde pracovala jako aktivistka v jedné sionistické organizaci. V jednom rozhovoru popisovala tuto etapu svého života takto: *Dospěla jsem k poznání, které jsem tehdy vyjádřila jednou větou, na to si pamatuji: „Je-li člověk napaden jako Žid, musí se jako Žid i bránit.“ Nikoli jako Němec nebo občan, nikoli z hlediska lidských práv. A s tím souvisela i otázka: Co teď mohu konkrétně jako Židovka dělat? A pak i další myšlenka: Musím se někde angažovat. Poprvé. A samozřejmě u sionistů, protože ti jediná něco dělali.*¹²

Následně poté, co nacisté obsadili Francii, byla internována v jihofrancouzském táboře Gursu. Podařilo se jí uprchnout přes Lisabon do Spojených států amerických (USA).¹³ Zde pracovala jako novinářka. Po druhé světové válce se zapojila do činnosti organizace Jewish Cultural Reconstruction a přednášela politickou teorii na několika univerzitách.¹⁴ Na její literární tvorbu měl vliv i její v pořadí druhý manžel Heinrich Blücher, který byl znám také jako filozof, básník a člen komunistické strany Německa. Jejich vzájemné dopisy a korespondence byly později uceleně vydány.¹⁵ V roce 1945 napsala svému muži Heinrichu Blücherovi v jednom ze svých dopisů: *„Ten nesmyslný, od mládí silně vštěpovaný názor, že se člověk před celým světem stále musí tvářit, jako by všechno bylo v nejlepším pořádku, mne stál nejvíce sil.*¹⁶ Měla možnost také srovnat poměry na německých a amerických univerzitách. U těch prvních se vztah mezi profesorem a studentem podobal vztahu mentora a žáka nebo také mistra a učedníka. Prostředí na amerických univerzitách tedy bylo oproti univerzitám, kde vystudovala, odlišné.¹⁷ Za svá díla a přínos

¹¹ ARENTOVÁ, Hannah, Podstatné je pro mě porozumět. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2006/prosinec/hannah-arendtova-podstatne-je-pro-me-porozumet/>

¹² ARENTOVÁ, Hannah, Podstatné je pro mě porozumět. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2006/prosinec/hannah-arendtova-podstatne-je-pro-me-porozumet/>

¹³ PROFANT, Martin. *Slovník vybraných pojmů k občanství: politicko-filosofický fragment slovníku k Základům společenských věd.* s. 168

¹⁴ ARENTOVÁ, Hannah, Podstatné je pro mě porozumět. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2006/prosinec/hannah-arendtova-podstatne-je-pro-me-porozumet/>

¹⁵ „Hannah Arendt – Heinrich Blücher, Briefe 1936-1968“ *Neuerscheinung Piper Verlag.* [online]. [cit. 2020-04-22]. Dostupné z: https://literaturoutdoors.files.wordpress.com/2018/05/hannah-arendt_heinrich-blc3bccher-briefwechsel-1936-1968-piper-verlag-besprechung-walter-pobaschnig-5_18.pdf s.1

¹⁶ ETTINGER, Elžbieta. *Hannah Arendtová a Martin Heidegger.* s. 6

¹⁷ Tamtéž, s. 30

v oblasti politické teorie, které zmíníme v následujících částech, získala roku 1963 profesuru na University of Chicago a roku 1967 na University of New York. V tomto městě také roku 1975 zemřela.¹⁸

1.2 Díla

Hannah Arendtová působila jako esejistka a novinářka. Svá hlavní díla publikovala v angličtině v USA.¹⁹ Její vědecké práce byly zaměřovány do oblasti filozofie a politologie. V rámci svých studií se zaměřovala především na oblast filozofickou. Svoji disertační práci napsala na téma Augustinovo pojetí lásky.²⁰ V tomto období se zabývala tématem postavení židů v tehdejší Evropě, jednalo se převážně o historické studie na téma Židů. Velmi ji zaujal příběh Rahel Varnhagenové, která jako židovka trpěla ponižováním a urážkami. Ta byla německou spisovatelkou, která se proslavila tzv. berlínským salonem. V těchto studiích se Arendtová zabývá otázkou židovské integrace a sebeidentifikace.²¹

Její díla, které zařazujeme do oblasti politické teorie, vydala Arendtová v USA. Psala v angličtině, přestože si od ní udržovala odstup. Uvědomovala si totiž rozdíl s mateřským jazykem. Její rodný jazyk bylo také to jediné, co jí dle jejích slov z Německa zůstalo.²² Mezi díla, o kterých se v této práci podrobněji zmíníme, a na něž se budeme k otázce teorie totalitarismu a charakteristiky totalitních režimů zaměřovat, budou publikace *Původ Totalitarismu* a *Eichmann v Jeruzalémě*, *Zpráva o banalitě zla*. Arendtová se proslavila také například filozofickým spisem *Vita Activa* neboli o činném životě nebo sborníkem esejí *Mezi minulostí a budoucností*, jejichž obsah a myšlenku nastíníme v této části práce. K zaměření na teorii totalitarismu a charakteristiky totalitních režimů zmíníme v rámci páté kapitoly této práce také odkazy na autorčiny sborníky nesoucí názvy *O násilí* a *O revoluci*.

¹⁸ ARENDOVÁ, Hannah, Podstatné je pro mě porozumět. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2006/prosinec/hannah-arendtova-podstatne-je-pro-me-porozumet/>

¹⁹ CONNOLLY, William E., David MILLER, Alan RYAN a Janet COLEMAN, ed. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*, s. 15

²⁰ PROFANT, Martin. *Slovník vybraných pojmů k občanství: politicko-filosofický fragment slovníku k Základům společenských věd*. s.168

²¹ ETTINGER, Elžbieta. *Hannah Arendtová a Martin Heidegger*. s. 8

²² ARENDOVÁ, Hannah, Podstatné je pro mě porozumět. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2006/prosinec/hannah-arendtova-podstatne-je-pro-me-porozumet/>

Dílo *Původ Totalitarismu* ji proslavilo jako teoretika, který porozuměl tomuto fenoménu jako nové politické moci v dějinách lidstva. Pojímal jeho zkoumání v širším kontextu vývoje moderní společnosti.²³ Zaměřovala se na jeho vztah k práci, politice a dějinám. Materiály k němu sbírala po celou dobu svého exilu. Jednalo se o třísvazkové dílo zkoumající kořeny totalitarismu dvacátého století. První svazek byl věnován antisemitismu, druhý imperialismu a třetí totalitarismu.²⁴ Všechny tyto části si podrobněji rozebereme ve třetí kapitole této práce.

Svou kontroverzností vzbudilo pozornost její dílo *Eichmann v Jeruzalémě*. Zabývala se v něm otázkou viny a následného trestu. Arendtová čerpala materiály ze soudního procesu s nacistickým funkcionářem Adolfem Eichmannem (1961). Účastnila se ho jako přispěvatelka časopisu *The New Yorker*. Její kniha byla podrobena kritice, z velké části od židovských intelektuálů v Izraeli, či USA. Eichmanna označovala spíše za precizního úředníka či vykonavatele rozsudku. Nevnímal ho jako úplně zlého člověka. Jeho jednání charakterizovala nepřítomností myšlení.²⁵ Na toto její dílo se zaměříme v rámci čtvrté kapitoly.

Dílo *Vita Activa* řadíme mezi filozofické spisy. Známy je také pod názvem *The Human Condition*. Hlavním tématem jsou tři oblasti lidské aktivity, mezi něž Arendtová řadila práci, zhotovování a jednání. Té poslední aktivitě přikládala autorka velkou důležitost a spojovala ji s tezí, že člověk je tvorem společenským.²⁶ Sborník esejí *Mezi minulostí a budoucností* složený z osmi částí se zabýval pohledy na lidské myšlení, dějiny či politickou filozofii. Zamýšlela se například nad pojmy autorita, svoboda a jejich krizí v rámci vývoje společnosti.²⁷

V této části jsme charakterizovali vybrané životní etapy H. Arendtové a kontextu jejích vybraných děl ve vztahu k hlavnímu tématu této práce, jež se zaměřuje na teorii totalitarismu a charakteristiku totalitních režimů pohledem této autorky. V následujících kapitolách se zaměříme na otázku teorie totalitarismu, kde od obecných tezí a vysvětlení

²³ PROFANT, Martin. *Slovník vybraných pojmů k občanství: politicko-filozofický fragment slovníku k Základům společenských věd*. s. 169

²⁴ ETTINGER, Elzbieta. *Hannah Arendtová a Martin Heidegger*. s. 9

²⁵ ARENDT, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva a banalita zla*. Praha: Mladá fronta, 1995. Souvislosti (Mladá fronta). ISBN 80-204-0549-6. s. 381.

²⁶ ARENDT, Hannah. *Vita activa, neboli, O činném životě*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 978-80-7298-185-4., s. 15.

²⁷ ARENDT, Hannah. *Mezi minulostí a budoucností: osm cvičení v politickém myšlení*. Přeložil Martin PALOUŠ, přeložil Tomáš SUCHOMEL. Praha: OIKOYMENH, 2019. Knihovna politického myšlení. ISBN 978-80-7298-368-1. s. 87

základních pojmů vybranými teoretiky totalitarismu přejdeme k samotnému dílu Původ totalitarismu a jednotlivým totalitním režimům. Tuto kapitolu zakončíme samotnými slovy Arendtové: „*Když pracuji, nezajímá mě, jak působím na druhé. Podstatné je pro mě: porozumět. A k tomuto porozumění patří i psaní. Psaní je pro mě součástí procesu porozumění.*“²⁸

²⁸ ARENDTOVÁ, Hannah, Podstatné je pro mě porozumět. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2006/prosinec/hannah-arendtova-podstatne-je-pro-me-porozumet/>

2. Základní charakteristika totalitarismu

Pojem totalitarismus spojujeme s fenomény, které se odehrály ve dvacátém století. Přesto se zaměřuje s různými typy nedemokratických režimů a spojuje s jinými formami vlád, které nesly znaky totalitních států. V této kapitole si představíme základní typy nedemokratických režimů, vysvětlíme základní rozdíly mezi autoritářstvím a totalitarismem a charakterizujeme teorii totalitarismu a totalitního režimu pohledem autorů, kteří se touto otázkou zabývali. Tato část bude také sloužit jako teoretický základ pro pochopení myšlenek Hannah Arendtové k otázce totalitarismu

2.1 Historické pojmy nedemokratických režimů

V minulých, ale i současných politických diskusích si můžeme všimnout užívání pojmů extrémní či radikální, které používají nejrůznější politici a osobnosti pro označení určitého subjektu či názoru. Objevují se například ve srovnání s xenofobií, rasismem či terorismem. Pojem extremismus vychází ze slov „*extremum*” (konec) a „*extremus*” (krajní). Označujeme jím soubor názorů, idejí, požadavků nebo chování, které jsou krajní vůči aktuálnímu rozložení politických sil ve společnosti, a jež se mohou jevit jako krajní vůči převládajícímu názoru.²⁹

V rámci diskuse můžeme tento termín vnímat jako nadužívaný; například politickými představiteli, kteří tak označují názor svých oponentů. Jakýkoliv postoj někoho jiného se tímto způsobem může označit jako extrémní. Italský politolog a teoretik demokracie Giovanni Sartori definoval pro tuto situaci v rámci vymezení své teze demokratického státu pojmy „*antisystémovost*” a „*antisystémová strana*”. Vysvětloval je v širším pojetí jako formu odcizení, která vrcholí v protestu proti určitému politickému systému. Politická strana nesoucí tyto znaky reprezentuje cizí ideologii, která usiluje o svržení stávajícího politického systému, jež chce nahradit jinou, z jejího pohledu efektivnější formou.³⁰ V této souvislosti zmíníme druhý pojem radikalismus, jež spojujeme v rámci

²⁹ BALÍK, Stanislav – KUBÁT, Michal, Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů., s. 13

³⁰ *Teorie antisystémové strany* [online]. Michal Kubát [cit. 2020-02-04]. Dostupné z: https://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/2007/2/Polcas_2007_2_pp_110_123.pdf s. 2

politické teorie stranického systému s označením „*strana protestu*“. Ten, kdo je v politice radikální, usiluje o reformy, které však ale nenarušují podstatu jistého systému.³¹

Z historie známe několik forem nedemokratických vlád. V rámci starověku se setkáváme s politickými uspořádáními, nazývanými despocie a tyranie. Pojem despocie pochází z řeckého slova „*despotes*“ (pán) a definujeme jí jako typ politického systému, jehož vládcem je despota, který je zdrojem práva. Jeho funkce byla dědičná. Tento režim spojujeme se starodávnými východními monarchiemi, mezi které řadíme starověký Egypt, Babylon, či Persii.³² Tyranie existovala ve stejném historickém období jako despocie a jednalo se o absolutistickou vládu spojovanou se starověkým Řeckem v období 7-6. století před naším letopočtem. Stoupenci tohoto uspořádání využívali napětí mezi aristokracií a masami tak, aby se vždy dostali do čela nespokojenců a centra moci.³³ Mimo další formy vlád vycházejících z tohoto období, mezi něž řadíme teokracii jako formu vlády odvozené od Boha či oligarchii jako vládu bohatých prominentních osob, se u teoretického pojetí totalitarismu setkáváme s pojmem diktatura. Tento fenomén vznikl v prostředí antického Říma. Účelem nastolení diktatury bylo zabránit nestabilitě a chaosu. Vyhlašovala se v období válek či jiných nepokojů. Do čela takového uspořádání se postavil diktátor. V rámci moderních dějin byl tento fenomén spojován s nejrůznějšími diktátorskými režimy, které vznikly v důsledku nestabilního politického systému určité země.³⁴

K dalším formám nedemokratických režimů řadíme absolutismus. Tento pojem vychází z latinského slova „*absolutus*“ (nezávislý, dokonalý a úplný). Jedná se o moc, která je neomezená a nepodřízená právu. V čele má svrchovaného panovníka, jenž vládne pomocí byrokratického aparátu nebo policie. Tato forma vlády existovala do období osmnáctého a devatenáctého století, kdy byla postupně nahrazována republikánskými zřízeními nebo konstitučními monarchiemi. Jako příklad těchto uspořádání zmíníme například Francii v období patnáctého a šestnáctého století, Anglii za vlády královny Alžběty či habsburskou monarchii sedmnáctého a osmnáctého století. V této oblasti se můžeme také setkat s pojmem

³¹ BALÍK, Stanislav – KUBÁT, Michal, *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů...*, s. 15

³² Despocie. *Sociologický ústav AV ČR* [online]. Sociologická encyklopedie [cit. 2020-02-04]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Despocie>

³³ BALÍK, Stanislav – KUBÁT, Michal, *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů...*, s. 19

³⁴ DOČEKALOVÁ, Pavla, Kamil ŠVEC a Jaroslav DANEŠ. *Úvod do politologie*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2940-4. s. 145

osvícenský absolutismus, který byl provázen osvícenskými sociálními reformami. Mezi osvícenské panovníky patřili také Marie Terezie a Josef II.³⁵

2.2 Autoritářství

Přestože zmíněné formy nedemokratických režimů z historie sdílí některé znaky s totalitním režimem, nemohou být tyto formy vlády v rámci metody komparace vzájemně zaměňovány. Ve dvacátém století, se kterým je termín totalitarismus spojován, vznikl v rámci zkoumání a komparace jednotlivých režimů pojem autoritativní režim. Definujeme jej jako druh politického režimu, který vychází od slova autorita. Autoritu charakterizuje vážnost, morální vliv a prestiž. Je spojována s legitimitou a souzní s vůdcovstvím. Její existence v rámci jistého systému neznamena nutnou absenci svobody. Může být součástí i demokratického systému, aniž by narušila jeho podstatu. Existence svobody, která neuznává autoritu, označujeme jako autoritarismus. Čím více je určitý režim autoritativní, tím méně se opírá o pojetí autority.³⁶ Termín autoritářský spojujeme s pojmem nedemokratický. Takový režim nerespektuje svobodu. Podle autorů Balíka a Kubáta jde o „*negativní autoritarismus*”, který je v rozporu s pozitivní autoritou.³⁷

Španělský politolog Chuan Linz, s jehož teorií nedemokratických forem vlád pracovali při výzkumech nedemokratických režimů dvacátého století nejrůznější badatelé, charakterizoval autoritativní režimy jako takové, které mají omezený politický pluralismus. Jejich vedoucí ideologie nebyla jasně zakotvena a chyběla jim politická mobilizace. Vůdce či výjimečně malá skupina lidí uplatňovali ve špatně definovaných hranicích svou moc.³⁸ Autoritářská osobnost funguje na bázi dominance a podřízenosti. Tento pojem se objevuje poprvé v rámci výzkumu Frankfurtského institutu v Německu, který se zabýval otázkami

³⁵ Absolutismus. *Sociologický ústav AV ČR* [online]. Sociologická encyklopedie [cit. 2020-02-04]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Absolutismus>

³⁶ BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. s. 56

³⁷ Tamtéž, s. 57

³⁸ *Totalitní a autoritativní režimy* [online]. Stanislav Balík [cit. 2020-02-04]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/102299/C_Historica_54-2007-1_5.pdf?sequence=1 s. 5

srovnání autoritarismu a totalitarismu. Mezi základní znaky autoritářské osobnosti byly zařazeny agrese, kult síly, pověřčivost a stereotypy, destruktivnost a fobie.³⁹

2.2.1 Příklady autoritativních režimů

Totalitní a autoritativní režimy se ve svých aspektech a modelech politického uspořádání navzájem liší. Společným znakem je však nepřítel, kterým jejich představitelé označují demokracii. V souvislosti s konceptem autoritářské osobnosti zmíníme nyní několik příkladů autoritářských režimů, které existovaly spolu s totalitními režimy v období dvacátého století. Prvním z nich je Itálie za vlády Benita Mussoliniho. Tento režim označujeme za fašistický. Fašismus jako ideologie byla odvozena z latinského slova *fascis*. Jednalo se o svazek prutů spojených sekerou, kterou ve starověkém Římě nosili služebníci provázející římské svrchované úředníky. Italská fašistická strana založená Mussolinim používala tento symbol; zdůrazňoval odkaz na římskou říši a její slávu. Mezi znaky fašismu patřilo podřízení jedince a vystupování proti individualistickým zájmům či třídnímu boji. Stát považoval za nástroj uskutečňování jednoty národa prostřednictvím autority, kterou představoval Mussolini. Tato autorita zosobňovala násilí a přímý teror. Funkci státu zajišťovala elita, kterou představovala fašistická strana v čele s vůdcem, nesoucím titul *Duce*.⁴⁰

Politické hnutí Mussoliniho ovládlo Itálii v letech 1922-1943; k moci se dostalo po akci označované jako Pochod na Řím. Tento režim vykazoval jisté znaky totalitarismu. Jednalo se například o spojení státního aparátu a politické strany v čele s *Ducem*, kdy došlo k potlačení soukromé sféry a aplikaci teroru. Tento režim se však neopíral o doktrinálně založenou ideologii; jeho vztah k fenoménům rasismu a antisemitismu byl lhostejný. Toleroval kapitalistický individualismus v hospodářství, a proto není označován za totalitní. K hmotným symbolům fašistického hnutí patřily černé košile a symbol hnutí *fascis*.⁴¹ Fašistická hnutí působila i mimo Itálii v rámci demokratických režimů, přesto však nezískala takovou moc, jako již zmíněná Italská fašistická strana. Řadíme mezi ně

³⁹ BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. s. 102

⁴⁰ PROFANT, Martin. *Slovník vybraných pojmů k občanství: politicko-filosofický fragment slovníku k Základům společenských věd*. s. 28

⁴¹ Fašismus. *Sociologický ústav AV ČR* [online]. Sociologická encyklopedie [cit. 2020-02-04]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Fa%C5%A1ismus>

Britský fašistický svaz, Ohňové kříže ve Francii nebo Národní obec fašistickou v Československu (ČSR). Tyto politické uskupení reagovaly na hospodářskou krizi ve třicátých letech a podobně jako nacistické Německo poukazovaly na italský vzor v podobě Mussoliniho fašistické vlády. Mezi další autoritářské režimy tehdejší Evropy řadíme Španělsko za vlády generála Franca, který se v roce 1936 dostal vojenským pučem k moci. Po občanské válce ve Španělsku zvítězili roku 1939 Frankisté. Tento autoritativní režim trval až do roku 1975, mezi tyto uskupení můžeme zařadit také Portugalsko za vlády Antonia Salazara, vládnoucího v letech 1932 až 1968.⁴²

2.3 Totalitarismus jako moderní fenomén

Pojem totalitarismus vychází z latinských slov „*totus/totalis*” (celý/všechno). Pojem totalitní poprvé použil novinář Giovanni Gentile; zmínil ho v časopisu *Il Mondo* a vztáhl tento termín na Mussoliniho vládu. Postupně se začal vztahovat na komunismus a nacismus.⁴³ Totalitarismus označujeme jako vládu jediného, silně mobilizovaného ideologického hnutí v čele s osobností nezpochybnitelného vůdce. Termínem ideologie vyjadřujeme postoje či světonázor, který využívá určitá skupina k prosazení svých zájmů, jímž ospravedlňuje své politické kroky.⁴⁴ První oficiální zmínka pojmu totalitarismus se objevila v Encyklopedii společenských věd z roku 1934. Ten byl zmiňován ve vztahu k nacistickému Německu a Sovětskému svazu (SSSR) za vlády Stalina. Totalitarismus byl typický pro moderní masovou společnost, ve které vůdcové disponovali takovými technickými prostředky, aby ovládali život každého jedince ve společnosti. Vrcholem byla totalitní kontrola nad všemi aspekty lidského života v jisté společnosti.⁴⁵

Totalitní hnutí si nárokuje dominantní postavení ve všech sférách společenského života. Tento svůj názor prosazuje všemi možnými prostředky, včetně teroru a násilí. Ovlivňuje tak život každého jedince. Neexistuje žádné oddělení veřejného a soukromého vlastnictví. Totalitní hnutí se opírá o ideologii, která se stává principem jeho vládnutí.

⁴² *Totalitní systémy meziválečného období* [online]. Václav Němec, Martin Kohut [cit. 2020-02-04].

Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/totalitni-systemy-mezivalecneho-obdobi/>

⁴³ BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. s. 23

⁴⁴ PROFANT, Martin. *Slovník vybraných pojmů k občanství: politicko-filosofický fragment slovníku k Základům společenských věd*. s. 35

⁴⁵ BALÍK, Stanislav – KUBÁT, Michal, *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*., s. 24

Prosazuje ji za pomoci masivní propagandy.⁴⁶ Během historického vývoje tohoto pojmu docházelo k problému v rámci jeho vymezení a charakteristiky. Ve dvacátém století se studiem fenoménu totalitarismu začali zabývat jistí teoretici, z nichž některé zmíníme v následující části.

Jako každá moc vyžaduje i totalitarismus svou legitimitu, která v překladu znamená: v souladu s právem či správnost. V teorii totalitarismu rozlišujeme podle Balíka a Kubáta tři legitimacy. Teologická poukazuje na vznešený a jediný možný cíl a hodnoty. Ideologická charakterizuje chápání jevů z hlediska ideologie a politiky; centrem moci je všeobjímající a mobilizující ideologie. Ritualistická legitimita poukazuje na vnitřní protikladnost. To znamená, že ideologie a praxe jsou ve vzájemném souladu. V rámci totalitarismu zastupuje fikce skutečnost a odehrává se prostřednictvím rituálů, jako jsou nejruznější výročí, brigády, oslavy... Problémem je udržení legitimacy v totalitarismu, neboť zde chybí jisté podpůrné mechanismy. Po dosažení jeho cíle se objeví otázka, proč takovým způsobem vládnout. Vůdce se po celou dobu své vlády snaží najít novou legitimitu svého vládnutí.⁴⁷

Projevem ideologie je interpretace jakéhokoliv společenského jevu způsobem, aby vyhovoval doktríně příslušného hnutí, které ji využívá. Jejím projevem je relativně snadné šíření mezi masami. Ve dvacátém století se fenoménem totalitarismu zabývala řada teoretiků a odborníků, kteří se zaměřovali na podstatu tohoto fenoménu; jeho příčin, projevů a důsledku.

2.4 Teoretici totalitarismu

V rámci společenských věd se totalitarismus stal jedním ze zkoumaných jevů od období dvacátého století. Zabývali se jim jistí zástupci z řad historiků, politologů, filozofů, spisovatelů a žurnalistů. Stal se masově studovaným jevem, v jehož důsledku vznikly různé pohledy a názory týkající se této problematiky.

Velmi cennými se staly příběhy lidí, kteří žili v totalitních režimech. Ve svých publikacích popisovali svůj vlastní život a charakterizovali vnitřní fungování společnosti, ve které žili. Sartori označil totalitarismus jako jeden z konců pomyslné osy, na jejímž druhém

⁴⁶ PROFANT, Martin. *Slovník vybraných pojmů k občanství: politicko-filosofický fragment slovníku k Základům společenských věd*. s. 148

⁴⁷ BALÍK, Stanislav – KUBÁT, Michal, *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. s. 66

konci se nacházela demokracie. Totalitarismus vnímal jako abstraktní ideál, který byl věčný. Definoval jej však nejen jako jistý druh myšlení, nýbrž i jako systém.⁴⁸ Totalitní režimy byly podle něj povahou dynamické; vyznačovaly se bezohledným terorem a permanentními čistkami. Mezi tři základní znaky uváděl totalitní rozšíření a pronikání moci do státu, ideologizaci politiky v podobě politického náboženství, které měly kořeny ve Velké francouzské revoluci, a politického ovládnutí všeho. Oproti Arendtové nekladl důraz na teror a vycházel více ze zkušenosti s komunistickými režimy ze střední a východní Evropy.⁴⁹

Teoretici totalitarismus se příliš neshodovali v otázce jeho historického vymezení. Jeden teoretický proud tvrdil, že totalitarismus je jevem, který je součástí lidské povahy již od počátku lidstva. Celá historie byla podle něj plná režimů, které nesou znaky totalitních režimů, jako starověká Sparta, Čína, starověký Řím, režim Jakobínů ve Francii...⁵⁰ K tomuto proudu řadíme filozofa Karla Raimunda Poppera, který ve svém díle *Otevřená společnost a její nepřátelé* označoval základní rysy totalitarismu v případě filozofického myšlení Platona. Zmiňoval jeho idealistický politický program:

„Platonův politický program vůbec nestojí mravně výš než totalitarismus, a že je s ním v podstatě totožný. Jsem přesvědčen, že námitky proti právě uvedenému názoru jsou založeny na starém a zakořeněném předsudku, který Platona idealizuje”⁵¹

Popper zmiňoval princip vůdcovství, který se u tohoto filozofa objevil v otázce, kdo bude státu vládnout. Platonova teze o kontrole výběru nového vůdce a nutnosti faktu, že se má jednat o filozofa, je ve svém jádru předchůdce myšlenky totalitarismu.⁵² K tomuto názorovému proudu řadíme českého filozofa Vladimíra Čermáka, který ve svém díle *„Otázka demokracie”* považuje totalitarismus za starý společenský řád. Technický aspekt historických režimů nemění nic na psychologických kořenech totalitarismu, jimiž se vyznačovaly. Ve svém díle srovnával masový teror Jakobínu ve Francii a komunistický režim v Sovětském Svazu (SSSR). Do klasifikace totalitních režimů řadil Mussoliniho Itálii i Španělsko za vlády generála Franka.⁵³

⁴⁸ *Totalitní pokušení – stín demokracie* [online]. e-Polis.cz, Společenskovední časopis [cit. 2020-02-04]. Dostupné z: <http://www.e-polis.cz/clanek/totalitni-pokuseni-stin-demokracie.html>

⁴⁹ BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. s. 44

⁵⁰ BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. s. 27

⁵¹ POPPER, Karl R. *Otevřená společnost a její nepřátelé*., s. 94

⁵² Tamtéž, s. 143

⁵³ KUBÁT, Michal a Tomáš LEBEDA. *O komparativní politologii a současné české politice: Miroslavu Novákovi k 60. narozeninám*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2479-2., s. 86

Druhý pohled na fenomén teorie totalitarismu reprezentovali modernisté. Totalitní režim je podle tohoto proudu jevem výlučně moderní masové společnosti. U jakobínů ve Francii například zdůrazňují, že neměli možnost ovládat úplně celou společnost a každého jejího člena. Totalitní společnost postrádá vnitřní vazby. Charakterizovali ji jako seskupení izolovaných jedinců. Totalitarismus je tak podle nich uskutečnitelný pouze v postmoderní společnosti.⁵⁴ Jedním z prvních teoretiků obhajující tuto teorii byl francouzský filozof a politolog Raymond Aron, který definoval rozdíl mezi totalitními režimy dvacátého století a historickými tyranii. Jejich hlavním cílem bylo ovládnout všechny formy života ve společnosti.⁵⁵

Významnou teoretickou koncepci představila dvojice amerických politologů Carl Friedrich a Zbigniew Brzezinski. Charakterizovali podstatu totalitního režimu v šesti bodech:

„1. Systém staví svou legitimitu na oficiální ideologii, kterou přijímají a akceptují všichni členové společnosti.

2. Systém ovládá jediná masová politická strana většinou s jedním vůdcem v čele.

3. Vládnoucí strana má absolutní monopol na kontrolu všech prostředků ozbrojené moci (armáda).

4. Vládnoucí strana zcela kontroluje prostředky masové komunikace.

5. Tajná policie zajišťuje fyzickou a psychickou kontrolu společnosti.

6. Centrální řízení a kontrola ekonomiky (centrálně řízené hospodářství)“⁵⁶

Na začátku sedmdesátých let dvacátého století vymezoval Juan Linz tři podmínky označení totalitního režimu, kde existovalo jediné centrum moci; život společnosti výlučně ovládala podložená ideologie a existovala masivní politická mobilizace. U každého jedince ve společnosti se předpokládalo jeho aktivní zapojení, neboť *„mimo stranu není život.“⁵⁷*

⁵⁴ BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. Teorie a praxe nedemokratických režimů.s. 28

⁵⁵ *Raymond Aron a moc myšlenek* [online]. Centrum pro studium demokracie a kultury [cit. 2020-02-04]. Dostupné z: <https://www.cdk.cz/raymond-aron-moc-myshlenek>

⁵⁶ *Totalitní a autoritativní režimy* [online]. Stanislav Balík [cit. 2020-02-04]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/102299/C_Historica_54-2007-1_5.pdf?sequence=1&fbclid=IwAR1-UdJcmSUfKnPSLmAjAaM9E5Nogcov-QBRw6C0SvW2Rs1jONbl62iiIHg s. 2

⁵⁷ BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. Teorie a praxe nedemokratických režimů.s. 46

Kapitolou totalitarismu se také zabýval francouzský filozof a politolog Raymond Aron ve své knize „*Demokracie a totalitarismus*”. Definoval pět základních prvků totalitarismu, mezi něž zařadil monopol jedné strany a monopolní stranu vedenou ideologií považovanou za oficiální státní pravdu; k této ideologii si takový režim vyhrazoval dvojitý monopol v podobě užití násilí a přesvědčování; kontrolu médií a většina ekonomických aktivit je v rámci něj podřízena státu. K tomu Aron přidal poslední bod: „*protože všechno je státní činnost, a protože každá činnost je podřízena ideologii, je chyba, které se někdo dopustí v ekonomické nebo profesní činnosti, současně chybou ideologickou.*”⁵⁸

V této části zmíníme také dvě literární díla, které obsahově pojímají otázku fungování totalitního režimu. První knihou je „*Souostroví Gulag*” od ruského autora Alexandra Solženicyna, který za tuto knihu obdržel Nobelovu cenu za literaturu. V průběhu druhé světové války bojoval na frontě a působil jako důstojník dělostřelectva Rudé Armády. Za kritiku Stalina v jednom dopise adresovaném svému příteli byl zatčen a odeslán do trestného tábora. V gulagu strávil osm let. Po vydání této knihy byl zbaven občanství a vyhnán ze země.⁵⁹ Jeho dílo popisovalo vězeňský systém v SSSR. V první části specifikoval průběh svého zatčení; charakterizoval formy zatýkání, výslechů a vězeňské správy. Tehdejší trestní zákoník měl dle jeho slov tak široký výklad, že mohl být aplikovatelný na jakéhokoliv člena společnosti. Násilí bylo průvodním znakem vězeňství v SSSR.⁶⁰

Druhým literární dílem je román s názvem 1984 od anglického spisovatele George Orwella. Autor vycházel ze zkušeností z válečné reality ve Velké Británii (VB). Z této knihy je známý také výrok: „*Velký bratr Tě sleduje!*” Popisoval zde svět, který ovládala absolutní totalita, ve které jedinec ztrácel veškerou svou svobodu, a kde každý bez výjimky byl sledován. Jednotlivá nařízení strany vykonávala „*Ideopolicie*” a hlavním zdrojem informací bylo „*Ministerstvo pravdy*”. V čele společnosti vládla „*Strana*”, které bylo vše podřízené. Ústřední hesla zněla:

- „1) *Válka je mír*
- 2) *Svoboda je otroctví*
- 3) *Nevědomost je síla*”⁶¹

⁵⁸ ARON, Raymond. *Demokracie a totalitarismus*. 2. vyd. Brno: Atlantis, 1993. ISBN 80-7108-064-0. s.158

⁵⁹ *Alexandr Solženicyn* [online]. [cit. 2020-02-04]. Dostupné z: <https://www.spisovatele.cz/alexandr-solzenicyn>

⁶⁰ SOLŽENICYN, Aleksandr Isajevič. *Souostroví Gulag: 1918-1956 : pokus o umělecké pojednání*. Přeložil Ludmila DUŠKOVÁ. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-1663-8., s. 11

⁶¹ ORWELL, George. *Devatenáct set osmdesát čtyři*. Vyd. 7., V Argu 2. Přeložil Petra MARTÍNKOVÁ. Praha: Argo, 2014. ISBN 978-80-257-1325-9. s. 8

2.5 Kritika teorie totalitarismu

Kritiku teorie totalitarismu můžeme objasnit z několika úhlů pohledu. Pozdější výzkumy k této problematice vnímaly rušivý vliv četných bádání a výzkumů z minulosti, jež nebyly řádně metodicky provedené. Spočívaly ve srovnávání konkrétních faktů a informací, jež tehdejší badatelé měli. V tomto důsledku docházelo k částečnému stavění režimů jako protikladů k liberálnímu západu a Spojeným státům americkým (USA). Chyběl zde jistý nezaujatý nadhled, přestože poznatky lidí, kteří v daném režimu žili, byly velmi cenné pro pochopení fungování společnosti uvnitř totalitního režimu. Při pozdějších komparacích režimů se proto vycházelo z jejich vnitřní dimenze. Výzkum se skládal z popisu fungování vládnutí a moci, charakteristiky jednotlivých sfér společnosti; politické, ekonomické, sociální, zábavní, a jejich vzájemného porovnávání. Problémem bylo také odhadnout v důsledku většího množství informací pravou povahu totalitních režimů.⁶² Komparace režimů byla při četných výzkumech emocionální záležitostí a věcí morálního úsudku.⁶³

Další rovina teoretického bádání odmítla teorii totalitarismu, který označila za vymyšlen politický nástroj a ideologickou zbraň v průběhu Studené války mezi SSSR a USA. Teorie totalitarismu byla v tomto duchu považována jako něco, co se používalo v takové míře, že to ztratilo svůj smysl. Na druhé straně zůstává podle Balíka a Kubáta otázka, zdali toto tvrzení je dostatečné, a jestli takto lze všeobecně odmítat celý koncept teorie totalitarismu.⁶⁴ Dále se pak objevovaly výhrady některých historiků k otázce historického aspektu totalitního režimu; zdali jsou stále aktuální, a jestli je možné považovat je za krajní bod vůči demokracii vzhledem k existenci jiných nedemokratických systémů. Nabízela se také otázka, zda se takové teorie daly čistě konstruovat na hitlerovské Německo a SSSR za Stalina. Na konec těchto režimů nemůžeme podle Balíka a Kubáta nahlížet čistě z hlediska smrti jejich vůdců, ale je důležité vnímat jejich další vývoj.⁶⁵

⁶² GEYER, Michael a Sheila FITZPATRICK, ed. *Za obzor totalitarismu: srovnání stalinismu a nacismu*. Praha: Academia, 2012. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2035-2. s. 34

⁶³ Tamtéž, s. 59

⁶⁴ BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. s. 52

⁶⁵ Tamtéž, s. 54

V této kapitole jsme charakterizovali základní myšlenky a pohledy určitých skupin a autorů na otázku teorie totalitarismu. V následující části budeme navazovat na tento pohled z hlediska Hannah Arendtové, která se touto otázkou zabývala ve svém díle Původ totalitarismu.

3. Teorie totalitarismu pohledem Hannah Arendtové

V roce 1951 se Hannah Arendtová proslavila svým dílem, které neslo název „The Origins of Totalitarianism” (Původ Totalitarismu). Zabývala se v něm myšlenkou a teorií totalitarismu. Jako příklady totalitních režimů zmiňovala ideologie nacismu a stalinismu, kterých se zmíněná teorie týkala. Dílo rozdělila na části antisemitismus, imperialismus a totalitarismus. V této kapitole se zaměříme na rozbor těchto fenoménů a doplníme tak pohledy jistých autorů z předešlé kapitoly na otázku teorie totalitarismu.

Před koncem druhé světové války publikovala Arendtová několik úryvků ze svého díla Původ Totalitarismu. Ve svých tezích vycházela z definice totalitarismu Friedricha a Brzezinskeho a jejich charakteristiky šesti znaků totalitního režimu. Toto dílo nebylo z jejího hlediska pouhým popisem fungování totalitních režimů, ale také snahou o pochopení vzniku totalitarismu. Jednalo se o strukturální analýzu tohoto fenoménu a jeho původu. Ten se nedal dle jejího slova vysvětlit, nýbrž se mu dalo porozumět. V prvních dvou částech tohoto díla se Arendtová zabývala fenomény antisemitismu a imperialismu, v jejichž důsledku se stal totalitarismus možným. Ve třetí oblasti se zaměřila na samotný totalitarismus a uváděla jednotlivé příklady totalitních režimů.⁶⁶

V jistých částech svého díla rozebírala strukturu totalitních panství; stranickou strukturu a vůdčí princip totalitarismu. Analyzovala podmínky lidské existence uvnitř totalitních režimů. Nejen, že byla v rámci nich potlačena lidská svoboda jedince, nýbrž také celkový prostor pro jednání člověka. Toto omezení svobody jednání charakterizovala jako teror, který označila za „*destrukci prostoru lidského jednání*”, jenž byla charakteristická vynucenou osamělostí, a měla souvislost s „*masovostí*”.⁶⁷ K těmto aspektům se budeme podrobněji věnovat v následujících částech této kapitoly, ve kterých charakterizujeme stěžejní oblasti jejího díla. V prvních dvou částech definujeme názvy samotných kapitol; jejich charakteristiku a důsledek, který představovaly pro samotný fenomén totalitarismu.

⁶⁶ *Původ totalitarismu Hannah Arendtové* [online]. Politologický časopis [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <https://www.politologickyacasopis.cz/userfiles/file/1997/4/1997-4-6-Dostal-Puvod%20totalitarismu%20Hannah%20Arendtove.pdf> s. 1

⁶⁷ PROFANT, Martin. *Slovník vybraných pojmů k občanství: politicko-filosofický fragment slovníku k Základům společenských věd.*, s. 151

V závěrečné části této kapitoly se zaměříme na jisté oblasti, kterými se autorka v rámci své teorie totalitarismu zabývala.

3.1 Antisemitismus

Antisemitismus řadíme k jedné z forem rasismu, při kterém se jedná o nepřátelský vztah vůči Židům, jenž provázejí určité stereotypy a předsudky. Netýkal se pouze dvacátého století a otázky totalitarismu. Můžeme ho označit za historické nepřátelství, mezi jehož znaky řadíme odsouzení žít ve vyhrazených oblastech, nazývaných ghetta. Židovští představitelé se nemohli věnovat určitým činnostem a profesím.⁶⁸ Arendtová ve své předmluvě k první části své knihy napsala, že „*antisemitismus je podle jména, a nikoliv podle obsahu nenávisť k Židům*”. Jako extrémní příklady z historie uváděla zesvětštělé verze středověkých pověr nebo téze o tajných židovských společnostech, které vládly světu, a určovaly dění v jistých státech.⁶⁹

Židovská otázka stála v centru nacistické ideologie. Arendtová ji označila doslova za „*katalyzátor vzestupu nacistického hnutí, které následně provázela genocida*.” Autorka popisovala jisté mezníky historie židovského národa, které měly sloužit k pochopení následného fenoménu totalitarismu. Propojila tak tyto dva teoretické koncepty.⁷⁰

Jedním z očividných podvrhů, které podporovaly nenávisť k Židům, byly Protokoly sionistických mudrců. Tento dokument popisoval na základě smyšlených údajů snahu židovského národa získat nadvládu nad světem. Jistá nezávislá vyšetřování a soudní líčení potvrdila, že se jednalo o falzifikát. Cílem skupin, které tento dokument vytvořily a propagovaly, bylo podnítit nenávisť vůči Židům.⁷¹ Mezi nimi byli i nacisté, kteří se snažili zavrhnout historickou a politickou zkušenost, a považovali tento dokument za věrohodný. Tuto skutečnost hodnotila Arendtová jako důležitější než fakt, že se jednalo o podvrh.

⁶⁸ *Antisemitismus* [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Antisemitismus>

⁶⁹ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. Praha: Oikoyomenh, 1996. Oikúmené. ISBN 80-86005-13-5., s.14

⁷⁰ Tamtéž, s. 17

⁷¹ *Protokoly sionistických mudrců* [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/antisemitismus-2/antisemitismus-po-druhe-svetove-valce/teze-moderniho-antisemitismu-v-soucasnosti/protokoly-sionskych-mudrcu/>

Podivovala se skutečnosti, že tuto teorii věčného antisemitismu přijali někteří historici a také zástupci z řad židovské obce.⁷²

Arendtová se zabývala také zrodem moderního antisemitismu. Důvody růstu tohoto fenoménu spatřovala v židovské asimilaci, sekularizaci a oslabování starých duchovních hodnot judaismu. Jistá část židovského národa byla v průběhu historie ohrožována svou likvidací zvenčí a rozpadem zevnitř. Podle autorky se v tomto případě objevila obava z celkového přežití židovského národa. Důsledkem toho se tak mohla objevit utěšující myšlenka, že by antisemitismus mohl udržet židovský národ pohromadě, a být zárukou pokračující židovské existence.⁷³ V devatenáctém a dvacátém století naplňoval antisemitismus určitou roli při uchování národa, při němž „židé začali usilovat o přístup do nežidovské společnosti.“⁷⁴ Národ Židů se totiž jako takový neúčastnil politické činnosti. Teprve s úpadkem evropských národních států docházelo k nárůstu počtu antisemitských hnutí. Pád národního uspořádání Evropy srovnávala Arendtová s politikou vyhlazování Židů. Abychom pochopili moderní antisemitismus, je třeba znát obecnější rámec vývoje národního státu a historii židovského národa. Jistou roli hrál v tomto vývoji vztah mezi židy a státem, který byl klíčem k pochopení narůstajícího nepřátelství, jež se odehrálo mezi jistými skupinami společnosti a Židy.⁷⁵

3.1.1 Židé a národní stát

První oblastí, kterou se Hannah Arendtová v této kapitole podrobně zabývala, byl vztah mezi Židy a národním státem. Národní stát definujeme v tomto případě jako politický útvar, v němž byla moc v určité oblasti legitimována loajalitou vůči národu, který obýval jisté teritorium. Od osmnáctého století se tato uspořádání národních států stala zdrojem konfliktů, které vedly k rozvoji nacionalismu.⁷⁶

Národní stát poskytl svým židovským občanům rovná práva. Emancipace Židů byla podle Arendtové důsledkem politické a právní struktury nového politického systému od

⁷² ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III.*, s. 56

⁷³ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III.* 2. vyd., s. 57

⁷⁴ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III.* 2. vyd., s. 17

⁷⁵ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III.* 2. vyd., s. 59

⁷⁶ *Stát národní* [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z:

https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/St%C3%A1t_n%C3%A1rodn%C3%AD

sedmnáctého století. Vlády tak podle ní chtěly odstranit „nerovnoprávnost starého řádu“. Postupně se začala rozšiřovat židovská privilegia, která nebyla v předchozím období možná. Objevil se tudíž nový fenomén, který Arendtová označila jako „novou revoluční koncepci rovnosti.“⁷⁷ Dále vyvstala otázka nutnosti získat nové finanční prostředky. První vlády, které potřebovaly pravidelný příjem a zabezpečení finančních záležitostí, byly absolutistické monarchie, za jejichž existence vznikl koncept národního státu.⁷⁸

V tomto třídním systému naplňovali Židé funkci bankéřů s nerovnoprávným postavením uvnitř společnosti. Vznikaly skupiny bohatých židovských vrstev, které financovaly jisté státní záležitosti. Od druhé poloviny devatenáctého století si udržovali Židé podle Arendtové své postavení pouze proto, že neměli vlastní území a vládu. Byli jakýmsi celoevropským prvkem a jejich postavení bylo zachováno v důsledku poskytování finančních služeb, i v obdobích konfliktů a válek.⁷⁹ Zmiňované období zaniklo nástupem imperialismu, ve kterém skončila lhostejnost buržoazie ke státním záležitostem. Jmenovaný vztah vlád a Židů v tomto důsledku zanikl. Autorka tak jako důsledek vyhodnotila vznik jejich vzájemného zneprátení, jež datuje do prvního desetiletí dvacátého století. Židé se stali předmětem všeobecné nenávisti, která pramenila z přesvědčení o jejich údajném bohatství a moci.⁸⁰

Jedním z citově zabarvených označení, které podporovalo myšlenku nenávisti vůči Židům jako národu, byl „židovský bankéř.“ Arendtová se ve svém díle s tímto označením ztotožnila a uváděla tezi, že jisté skupiny takto poskytovali finanční služby; například v Rakousku, kde se v meziválečném období podle autorky jevil antisemitismus v porovnání s ostatními státy v Evropě jako rozšířenější.⁸¹ Silný antisemitismus se projevoval také ve Francii a datoval se podle Arendtové již od osmnáctého století. Židé byli například opovrhováni představiteli Velké francouzské revoluce, kteří je pokládali za finanční agenty aristokracie. Jistým příkladem francouzského antisemitismu byla Dreyfusova aféra.⁸²

⁷⁷ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd, s. 62

⁷⁸ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd. s. 64

⁷⁹ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd. s. 67

⁸⁰ *Původ totalitarismu Hannah Arendtové* [online]. Politologický časopis [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <https://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/1997/4/1997-4-6-Dostal-Puvod%20totalitarismu%20Hannah%20Arendtove.pdf> s. 2

⁸¹ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd, s. 101

⁸² Tamtéž, s. 105

3.1.2 Židé a společnost

Arendtová na začátku této části charakterizovala politický antisemitismus. Židé byli v rámci společnosti oddělenou skupinou. Negativním hlediskem, které ovlivňovalo vnímání určitých skupin v rámci jisté společnosti zaměřené proti Židům, byla dle slov autorky „*jejich (myšleno Židů) předpojatost proti lidu ve prospěch autority a určitá slepost vůči politickému nebezpečí antisemitismu.*”⁸³ Židé byli ve společnosti diskriminováni v důsledku jejich zrovnoprávnění.⁸⁴ Tím bylo ohroženo jejich pozitivní vnímání vlastní židovské identity. Ti, kteří žili v západní Evropě, byli nuceni odlišovat se od vlastního národa, a nuceni uznávat také rozdíly mezi sebou navzájem.⁸⁵

Autorka zmiňovala příběh Rahel Varnhagen, která byla Židovkou německého původu. Proslavila se svým intelektuálním salonem. Arendtovou oslovila její síla, s jakou zvládala čelit nejrůznějším urážkám a ponižováním. Napsala o ní knihu s názvem „*Rahel Varnhagen, příběh jedné židovky.*”⁸⁶ V důsledku jistého nebezpečí, který pro Židy představovaly projevy antisemitismu a nenávisti, vznikaly různé židovské salony.⁸⁷

V této kapitole zmiňovala Arendtová historické události s vazbou na židovský národ v devatenáctém století a také jisté osobnosti, které měli židovské vyznání nebo rodinný původ. Charakterizovala jejich začlenění do „nežidovské společnosti.” Mezi příklady uváděla britského státníka a konzervativního politika Benjamina Disraeliho (1804-1881), který byl v historii Británie jejím jediným předsedou s „židovskými kořeny.” Tento politik udržoval minimální styky s židovskou společností. Židovství vnímal pouze jako svůj původ; nikoliv jako něco, k čemu by se hlásil. Uvědomoval si nevýhodu tohoto postavení spojeného se svým původem. Díky svým schopnostem a pohledu britské společnosti na otázku antisemitismu měl možnost dostat se do vyšších kruhů britské společnosti a do politiky.⁸⁸

⁸³ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd., s. 115

⁸⁴ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd. s. 117

⁸⁵ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd., s. 120

⁸⁶ ETTINGER, Elzbieta. *Hannah Arendtová a Martin Heidegger.*, s. 8

⁸⁷ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd, s. 122

⁸⁸ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd, s. 135

3.1.3 Dreyfusova aféra

Tato aféra dominovala v rámci jistých témat francouzské politiky od odsouzení Alfreda Dreyfuse roku 1894 po jeho osvobozující verdikt roku 1906. Tento francouzský důstojník židovského původu byl v soudním procesu odsouzen za domnělou zradu. Podle obžaloby údajně působil jako špion ve prospěch Německého císařství. Případ probíhal několik let, a to v důsledku sérií odvolání, opětovných odsouzení a přezkumných procesů.⁸⁹ Délkou procesu a faktem, že Dreyfus byl žid, pociťovala určitá část společnosti nenávist k židům a nedůvěru k politické reprezentaci samotné. Tato nedůvěra se v jistých částech společnosti šířila spolu s domněnkou, že Židé údajně ovládali banky a měli silný politický vliv.⁹⁰

Jistou úlohu v této kauze sehrála podle Hannah Arendtové lůza, kterou definovala jako skupinu, v níž jsou zastoupeny všechny třídy společnosti, a kterou tvoří „*odpad celé společnosti*“. Jejím projevem je nenávist vůči společnosti, z níž je vyloučena. Ve svém čele potřebuje autoritativní osobu, jež ji vede. Nejúčinnějším prostředkem zisku moci takových vůdců lůzy byla podle Arendtové referenda. Koncept lůzy, která Dreyfuse odsuzovala, byl antisemitismus.⁹¹ Dreyfusova aféra a úloha lůzy ukázaly, jakými nástroji a možnostmi disponuje antisemitismus, který podle autorky fungoval jako „*skrytá zbraň*“. Lůza tak mohla být v tomto kontextu organizována v polovojenské oddíly s cílem převzít moc ve státě a společnosti.⁹² Úpadek koncepce evropského národního státu následně umožnil vzestup antisemitských hnutí.⁹³

3.2 Imperialismus

Pojem imperialismus vychází z latinského slova „*imperum*“, odvozeného od „*imperare*“ znamenající rozkazovat. Jednalo se o spíše emocionálně zabarvený pojem. Označoval agresivní chování států vůči jiným, jež si dávalo za cíl politickou kontrolu a vliv v jistých oblastech. Užívání tohoto pojmu se ustálilo v souvislosti s označením pro evropský

⁸⁹ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd., s. 160

⁹⁰ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd., s. 163

⁹¹ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd., s. 181

⁹² *Původ totalitarismu Hannah Arendtové* [online]. Politologický časopis [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <https://www.politologickyacasopis.cz/userfiles/file/1997/4/1997-4-6-Dostal-Puvod%20totalitarismu%20Hannah%20Arendtove.pdf> s.2

⁹³ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd., s. 59

(zejména britský) kolonialismus od druhé poloviny devatenáctého století až do období první světové války (1914-1918).⁹⁴

Podobně jako v první části knihy *Antisemitismus*, charakterizovala Hannah Arendtová v této kapitole původ fenoménu totalitarismus. Imperialismus vznikl podle ní z kolonialismu a byl zapříčiněn nesouladem mezi systémem národního státu a ekonomickým rozvojem koloniálních velmocí ke konci devatenáctého století. Politické formy národního státu přestaly v tomto období existovat. Tato historická epocha vyústila v rasismus a nový způsob vlády, který nesl název byrokracie. Zmíněné předpoklady byly dle autorky nezbytné pro vznik pozdějších totalitních hnutí.⁹⁵

První kapitola této části nesla název „*Politická emancipace buržoazie*.” Označovala ji jako první společenskou třídu, která dosáhla předního hospodářského postavení, aniž by usilovala o politickou nadvládu. Rozvíjela se uvnitř národního státu.⁹⁶ I když ponechala politickou moc oficiální reprezentaci státu, ukázalo se, že koncept národního státu se nezdál vhodným pro další růst kapitalistické ekonomiky. V důsledku toho proběhla mezi společností a státem v imperialistické době boj o moc. Buržoazie shledala koncept národního státu jako nevyhovující pro rozrůstající se ekonomickou expanzi.⁹⁷

V druhé kapitole „*Rasové myšlení před rasismem*” se Arendtová zabývala teoretickými předpoklady, které zapříčinily vzestup rasismu. Rasové myšlení se dle autorky považovalo jako jeden ze svobodných názorů, který se snažil získat souhlas veřejného mínění. Některé z nich se pak staly ideologiemi v plném slova smyslu. Rasové myšlení se v období imperialismu vyvinulo v rasismus.⁹⁸

Arendtová zmiňovala příklady jistých rasových teorií a myšlenek. Mezi představitele těchto tezí řadíme francouzského hraběte, který se jmenoval Joseph – Arthur de Gobineau. Tento diplomat a filozof vydal v letech 1853-1855 „*Pojednání o nerovnosti lidských ras*”, ve kterém rasu vnímal jako příčinu rozkvětu a úpadku kultury. Na tomto základě vypracoval rasovou teorii, podle níž jsou k vládě nad určitými rasami způsobilí pouze lidé, kteří disponují jistými tělesnými a duševními schopnostmi. Jím definovaný rasový princip objasňoval historii a osud civilizace, která se dostává do společenského úpadku v důsledku

⁹⁴ *Imperialismus* [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Imperialismus>

⁹⁵ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd, s. 21

⁹⁶ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd, s. 201

⁹⁷ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd, s. 202

⁹⁸ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd., s. 246

míšení ras. Žlutou rasu popisoval jako materialistickou a inteligentní, chybí jí však fantazie. Černá rasa postrádala inteligenci a typickými znaky pro ni byly lenost a smyslnost. Naopak pozitivně hodnotil bílou rasu, která vyniká velkou energií a inteligencí, a má předpoklady vládnout nad ostatními rasami.⁹⁹ Rasismus, který vycházel z tohoto myšlení, definujeme jako nepřátelský postoj vůči příslušníkům jiného etnika či rasy, jenž myšlenkově směřuje k ideologii a teroru. Jeho terčem jsou příslušníci izolované menšiny. Pojí se s frustrací a agresí. V krajních případech se stupňuje k rasové segregaci a ke genocidě.¹⁰⁰

Ve třetí kapitole charakterizovala Arendtová své pojetí vzniku rasismu a byrokracie. Označila je jako nástroje politického organizování a ovládnutí cizích národů. Rasu definovala v tomto případě jako náhražku za národ. Jako příklad uváděla boje o Afriku. Klasifikovala pojem rasismu ve srovnání s lidskými tvory, kterým běžný Evropan nedokázal porozumět. Zmiňovala Búrské války, které se odehrály v letech 1880-1902 v jižní Africe. Búrové byli potomci evropských přistěhovalců, kteří od roku 1652 osídlili tuto oblast, a bojovali za svou nezávislost na Britském impériu. Za cenu těžkých ztrát a zločinů proti lidskosti v podobě vytváření koncentračních táborů byli búrští osadníci podrobeni.¹⁰¹

Byrokracii popsala Arendtová jako náhražku za vládu; jako forma řízení umožnila správu britských koloniálních držav.¹⁰² Tento pojem vychází z francouzského výrazu pro úřad – „*bureau*” a řeckého slova „*kratos*” znamenající sílu. Označujeme jej jako vládu, která se uskutečňuje prostřednictvím úředníků; občané mají velmi omezenou možnost zasahovat do správy věci veřejných. Součástí tohoto systému jsou rozhodování založená na obecných a neosobních pravidlech; z hlediska běžného styku se vyznačovala zdoluhavostí, komplikovaností a nepřehledností.¹⁰³ Spojením fenoménů rasismu a byrokracie docházelo podle Arendtové k akumulaci moci a ničení, jež se projevila na již zmiňovaných příkladech z historie imperialismu. Jejich podstata se projevila v totalitních režimech dvacátého století.¹⁰⁴

⁹⁹ *Novodobý rasismus* [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=45090

¹⁰⁰ *Rasismus* [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Rasismus>

¹⁰¹ *Búrové/ Afrikánci* [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <https://www.encyclopediaofmigration.org/buroveafrikanci/>

¹⁰² ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd. s. 278

¹⁰³ *Byrokracie* [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Byrokracie>

¹⁰⁴ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd. s. 279

V poslední kapitole se Arendtová zabývala pojmy kontinentální imperialismus a pan hnutí. Kontinentální imperialismu se stal ideologií národů střední a východní Evropy, které neměly kolonie v zámoří, a jejich politickoekonomický zájem se týkal pouze evropského prostoru.¹⁰⁵ Byl založen na rasových pojmech a „*kmenovém nacionalismu*“, který označujeme pro národy vyhraňující se vůči příslušníkům jiných národů. V tomto kontextu se setkáváme s označením „*nacionalismus nezakořeněných národů*.“¹⁰⁶ Tento druh nacionalismu se objevil v pan – hnutích, které si své členy snažily získat napříč národními státy a sjednotit své příslušníky v jednu skupinu (etnikum). Komplikaci představovala jejich vzájemná vzdálenost, spojená se ztíženou kooperací a vzájemnou komunikací.¹⁰⁷ Na ně navázaly ideologie nacismu a bolševismu; konkrétně v zahraniční politice, jejíž strategie byla založena na programu „*dobyvačné politiky*“. Hitler i Stalin se odkazovali na příslušná pan – hnutí a napodobovali jejich slogany.¹⁰⁸

Tuto část knihy zakončila Arendtová kapitolou „*Rozpad národního státu a konec práv člověka*“. Zaměřila na období první světové války, ve kterém charakterizovala jeho negativní důsledky pro evropskou civilizaci. Zmiňovala finanční krizi; inflaci, nezaměstnanost, dále pak proces migrace; při němž jistí příslušníci určité skupiny nebyli v novém místě vítáni; krutost a násilí, které zničily základní struktury evropské civilizace, a celkově otráslý politickým systémem a uspořádáním v Evropě.¹⁰⁹

Podle Arendtové se vytvořily dvě skupiny obětí, mezi něž patřily menšiny a osoby bez státní příslušnosti, kteří ztratili svá práva, o nichž se obecně domnívalo, že jsou nezcizitelná. Neměly vlastní vládu, která by je reprezentovala a chránila. Migranti a uprchlíci potřebovali zákon ve výjimce v případech, pokud se plně neasimilovali. Objevil se tak nový rozkladný prvek a ukázala se jistá neschopnost státu řešit nenadále situace.¹¹⁰ Koncept národního státu nemohl existovat, pokud se zhroutil princip rovnosti před zákonem. To se stalo v důsledku objevení osob, které neměly státní příslušnost. Tito lidé žili v postavení mimo zákon a národní stát tak přenesl celou záležitost na policejní orgány. V tomto případě

¹⁰⁵ *Původ totalitarismu Hannah Arendtové* [online]. Politologický časopis [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <https://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/1997/4/1997-4-6-Dostal-Puvod%20totalitarismu%20Hannah%20Arendtove.pdf>s. 3

¹⁰⁶ *Nacionalismus* [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Nacionalismus>

¹⁰⁷ *Původ totalitarismu Hannah Arendtové* [online]. Politologický časopis [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <https://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/1997/4/1997-4-6-Dostal-Puvod%20totalitarismu%20Hannah%20Arendtove.pdf>. s. 3

¹⁰⁸ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd. s. 324

¹⁰⁹ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd., s. 380

¹¹⁰ Tamtéž, s. 382

hrozil vznik policejního státu.¹¹¹ Všechny tyto předpoklady daly vzniknout samotnému konceptu totalitarismu a totalitních režimů, ke kterému se z pohledu Hannah Arendtové dostaneme ve třetí části její knihy.

3.3 Totalitarismus

V částech knihy „*Antisemitismus*” a „*Imperialismus*” autorka poukazovala na jisté fenomény, ve kterých spatřovala charakteristiky původu totalitarismu. Na obsahovém základě a spojitosti s tímto fenoménem analyzovala jeho koncept. V úvodu své knihy charakterizovala stěžejní částí své knihy:

„Kdekoli se totalitarismus ujal vlády, začal ničit podstatu člověka... Antisemitismus (nejenom nenávisť k Židům), imperialismus (nejenom dobývání), totalitarismus (ne jenom diktátorství)- jedno po druhém, s větší a větší brutalitou, demonstrovaly, že lidská důstojnost potřebuje novou záruku, kterou lze nalézt jenom v novém politickém principu, novém zákonu na zemi, jehož platnost musí tentokrát pochopit celé lidstvo, jehož moc však musí zůstat přísně omezená, zakořeněna v nově definovaných územních entitách a jimi kontrolována.”¹¹²

V této části práce charakterizujeme obecně jisté jevy, kterými se Arendtová v rámci totalitarismu zabývala. Na tomto základě si v následujících kapitolách uvedeme příklady dvou totalitních režimů, které autorka uváděla jako příklady; nacistické Německo a Sovětský svaz (SSSR) za vlády Stalina. Totalitní režimy se opíraly o podporu mas. Otázky, které si čtenář podle autorky v souvislosti s totalitarismem pokládá, jsou: „*co se stalo, proč se to stalo a jak se to mohlo stát.*”¹¹³

V úvodní předmluvě, kterou sepsala v roce 1966, se věnovala Číně za Mao Ce Tunga, jehož komunistickou vládu označovala za politiku teroru s totalitními prvky. Poukazovala však na rozdíly mezi jednotlivými totalitními směry v podobě historických podmínek, korupce... Čínu tak neřadila mezi zástupce totalitních režimů.¹¹⁴ Logikou

¹¹¹ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd., s. 409

¹¹² Tamtéž, s. 11

¹¹³ Tamtéž, s. 11

¹¹⁴ Tamtéž, s. 33

totalitarismu bylo podle Arendtové „*opovrhování faktů*”¹¹⁵ a pro totalitní systémy „*typický teror trvalé nestability*”¹¹⁶

3.3.1 Beztrždní společnost a masy

„*Velmi charakteristické pro totalitní režim je ohromující rychlost, s níž vůdci upadají v zapomnění a ohromující lehkost, s jakou bývají nahrazováni.*”¹¹⁷

Totalitní režimy se podle Arendtové vyznačují svou dynamickou povahou, která je nezbytná pro jejich existenci. Jedním z jistých faktorů je pro ně jejich vnitřní udržitelnost. Tomu přizpůsobují svou vnitřní politiku, jenž si dává za cíl vytvořit za podpory mas stav beztrždní společnosti. Představitelé totalitních režimů potřebují své oběti dle slov autorky „*kazit specifickou vírou v totalitarismus.*” K tomu je zapotřebí totalitní osobnosti, která se bude o takovou společnost opírat. Vůdci si tak zajišťují svou podporu uvnitř mas.¹¹⁸

Pokud si ze sociologického hlediska představíme společnost beztrždní, bude se jednat o takový druh společnosti, ve které neexistuje rozdělení do skupin lišící se velikostí, povahou vlastnictví či mírou podílu na moci a rozhodování. Existuje v nich materiální rovnost všech občanů a sociální spravedlnost. Vize těchto tezí nalézáme u klasických sociálních utopií a ideologie marxismu, na niž navázal komunismus.¹¹⁹ Arendtová se zabývala pojmem masy, jež jsou objektem cíleného ovlivňování a manipulace. Autorka je použila k analýze procesu vzniku totalitarismu. Spojuje je s existencí společnosti, ve které existuje atomizovaná masa složená ze vzájemně odcizených individuí, jež jsou ochotny akceptovat ideu či ideologii, která jim absenci sociální identity bude kompenzovat.¹²⁰

Arendtová se zamýšlela nad přitažlivostí mezi lůzou a zločinem; mezi jedním ze znaků lůzy patřila jejich akceptace násilí zaměřené proti jistým skupinám společnosti. Znepokojující byl pro Arendtovou fakt, že i v případech, kdy „*totalitní monstrum začalo požírat své děti*”, akceptovaly jisté oběti režimu svůj trest. Podle autorky se bály více toho,

¹¹⁵ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd., s. 38

¹¹⁶ Tamtéž, s. 40

¹¹⁷ Tamtéž, s. 429

¹¹⁸ Tamtéž, s. 430

¹¹⁹ *Společnost beztrždní* [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z:

https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Spole%C4%8Dnost_beztr%C5%99%C3%ADdn%C3%AD

¹²⁰ *Masa* [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Masa>

že se zpochybní jejich příslušnost k totalitnímu hnutí. Fanatismus ideologické skupiny skončil pouze v případě, že její představitelé opustili své příznivce, a tím zmizela jistá forma příslušnosti a přesvědčení jeho členů.¹²¹ Totalitní hnutí organizovalo masy, neboť bylo při svém vzestupu závislé na jejich síle počtu. Proto se také Mussolini, jehož režim neoznačuje Arendtová za totalitní, nepokoušel ustavit důsledný totalitní režim, ale zavedl diktaturu vlády jedné strany, která nenaplnila znaky jmenovaného politického uspořádání.¹²²

Totalitní diktaturám předcházela totalitní hnutí. Totalitarismus se vždy zdál jako příliš vysoký cíl, a tak v rámci nedemokratických režimů panovala obecně spokojenost s běžnějším modelem třídní či stranické diktatury. Podle Arendtové by země, která by chtěla uskutečňovat politiku totalitního vládnutí, potřebovala dostatek lidského materiálu. „*Taková politika totiž vždy vyžadovala populační ztráty.*”¹²³ Totalitní vlády nacházely podle autorky „*živnou půdu v zemích tradičního orientálního despotismu*”, jako komunistický režim v Čínské lidové republice. V tomto geografickém prostoru existovaly dostatečné lidské zdroje; umožňoval naplnit „*koncept bezvýznamnosti masového člověka*”. Politika takové vlády vykazovala jistou formu pohrdání hodnotou lidského života.¹²⁴

Masu podle Arendtové nespojuje vědomí společného zájmu; vykazují absenci třídního vědomí a nevymezují si životní cíle. Od roku 1930 se politika totalitních hnutí zaměřovala svou orientací na masu zjevně lhostejných lidí; ostatní politické strany o ně ztratily zájem, nebo je považovaly za podřadné či hloupé. Cílili na ně skrze svou masivní propagandu. Zbraní totalitních hnutí byly podle autorky neustálé výhružky oproštěné od racionality a teror. Totalitní hnutí zneužívaly demokratických svobod, aby je následně mohly zrušit.¹²⁵

Po první světové válce vzrostla masa nespokojených lidí, převážně v Německu a Rakousku, v důsledku vědomí porážky, vzniku extrémních hnutí, inflace a nezaměstnanosti způsobených Světovou hospodářskou krizí ve třicátých letech dvacátého století.¹²⁶ Existenci atomizované společnosti složené ze vzájemně individualizovaných jedinců definovala

¹²¹ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd. s. 432

¹²² Tamtéž, s. 433

¹²³ Tamtéž, s. 435

¹²⁴ Tamtéž, s. 436

¹²⁵ Tamtéž, s. 437

¹²⁶ Tamtéž, s.442

Arendtová hlavní znaky masového člověka, mezi něž zařadila osamocenost a absence klasických sociálních vztahů.¹²⁷

Pád tradičního třídního systému zapříčinil podle Arendtové také pád stranického systému, neboť strany přestaly reprezentovat zájmy určité třídy ve společnosti.¹²⁸ Totalitní hnutí definovala autorka jako masovou organizaci atomizovaných izolovaných jedinců, které vyžadovaly totální a neomezenou loajálnost svých členů. Totalitarismus si nemohl definovat jasný politický cíl, jenž by odporoval jeho nároku na světovládu. Totalitní vůdce charakterizovala Arendtová jako funkcionáře mas, které ovládá, a na jejichž vůli je odkázán.¹²⁹

3.3.2 Totalitní hnutí

*„Znepokojivé spojenectví mezi lůzou a elitou a podivné sblížení jejich aspirací bylo dáno skutečností, že obě tyto vrstvy byly jako první vyloučeny ze struktury národního státu a systému třídní společnosti. Obě toužily po revoluci.“*¹³⁰

Totalitní hnutí organizovaly masy dvěma způsoby; totalitní propagandou a totalitní organizací. Síla totalitarismu přitahovala podle autorky lůzu a elitu; masy získávala již zmíněnou propagandou.¹³¹ V místech, kde totalitarismus získal absolutní moc, nahradil propagandu indoktrinací; znamenalo to úsilí, které se zaměřovalo na slepé přijetí určité doktríny, názoru, systému hodnot a postojů.¹³² Násilí využívalo totalitní hnutí v počátečních fázích svého vzniku a snahy převzít moc. Vnější znakem totalitního hnutí, které se dostalo k moci, bylo podle Arendtové *„dodávání zdání reality svým ideologickým doktrínám a účelovým lžím.“*¹³³ Jistou metodou propagandy byly ideologické vědeckosti a techniky předpovědí. Využívala vědeckých zákonů rasismu a socialismu tak, že jich zbavila jejich utilitárních obsahů; tedy tak, aby z toho měla užitek.¹³⁴

¹²⁷ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd., s. 444

¹²⁸ Tamtéž, s. 441

¹²⁹ Tamtéž., s. 454

¹³⁰ Tamtéž, s. 469

¹³¹ Tamtéž, s. 473

¹³² *Indoktrinace* [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Indoktrinace>

¹³³ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd. s. 473

¹³⁴ Tamtéž, s. 480

Propaganda plnila svou vnější funkci ve styku s okolním světem. Představovala jakýsi nástroj totalitarismu; formu styku s netotalitním světem. Jejím doplňkem se stal teror, který Arendtová řadila jako stěžejní podstatu formy vlády totalitarismu.¹³⁵ Totalitní propaganda se podle autorky vyznačovala absurditou obsahu, svými předpověďmi o vysoké úrovni a vyhnutí se diskusi.¹³⁶ Využívala „efektu neomylnosti“; nekonečné neomylnosti Vůdce. Propaganda naplňovala znaky proctví.¹³⁷ Její metodou byly jisté neomylné předpovědi; konečný cíl dobytí světa a ustanovení totalitní světovlády.¹³⁸ Účinnost této propagandy poukazovala na charakteristiku moderních mas, jež nevěřily ve svou zkušenost, nýbrž v představu. Totalitní propaganda se jevila jako nekonzistentní a iracionální. Jedním z kritérií jejích témat byla tajuplnost obsahu.¹³⁹

K organizaci mas potřebovalo totalitní hnutí založit totalitní organizace. V období před uchopením moci vytvářely příslušné hnutí dvě skupiny; sympatizanty, kteří tvořili své organizace, a obklopovaly hnutí stavem normalnosti, a členy hnutí, jejichž aktivity a činnosti tak byly chráněny před „vnějším světem“.¹⁴⁰ Arendtová na tomto základě představila příměr totalitní organizace k cibulovité struktuře. V jejím centru stojí Vůdce, který disponuje jistými organizačními schopnosti a přejímá zodpovědnost za celé hnutí včetně jeho členů; tento fenomén označuje Arendtová jako „vůdcovský princip.“ Toto centrum je obaleno „slupkami“, jež tvoří vnitřní okruh zasvěcenců, elitní útvary a v poslední fázi řadoví členové.¹⁴¹

3.3.3 Totalitarismus u moci

Ve chvíli, kdy totalitní hnutí převzalo moc v jistém státě, se podle Arendtové objevily faktory, které mohly pro koncept totalitarismu znamenat jeho zánik. Jedním z nich byla ztráta dynamičnosti v rámci státních struktur. Čelit se tomu ze strany vládnoucího hnutí uvnitř totalitního režimu dalo za pomoci neustálé dynamiky režimu a směřováním

¹³⁵ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd, s. 477

¹³⁶ Tamtéž, s. 479

¹³⁷ Tamtéž, s. 483

¹³⁸ Tamtéž, s. 484

¹³⁹ Tamtéž, s. 486

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 502

¹⁴¹ Tamtéž, s. 517

k idealistickým cílům. Proto se objevovaly fenomény jako permanentní revoluce nebo dosažení totalitní vlády nad světem.¹⁴²

Totalitarismus u moci užíval státního aparátu pro své dlouhodobé cíle ovládnutí světa; tajnou policii jako vykonavatele domácí vlády a koncentrační tábory, jež Arendtová označila za laboratoře k provedení experimentu totalitní nadvlády. Totalitarismus budoval stav bezzákonnosti. Jistými znaky pro něj byly multiplikace úřadů; na úřady státní a stranické. Neustálý přesun skutečného centra moci umožňoval vnitřní dynamičnost režimu a zajišťoval absolutní monopol vládnoucího režimu.¹⁴³ Nad státem existovalo mocenské centrum v podobě tajné policie, která uváděla v život „fiktivní svět totalitarismu.“ Likvidovala politické protivníky s využitím totálního teroru zaměřeného proti jistým skupinám obyvatel, jež byly označeny za „nepřítele národa.“ Svými činnostmi zaručovala naplňování charakteristických rysů totalitní nadvlády.¹⁴⁴

Totalitní nadvláda organizovala své činnosti na jisté podstatě atomizované společnosti. Koncentrační tábory plnily v tomto kontextu úlohu přeměny člověka v pouhou věc.¹⁴⁵ Z etického hlediska způsobily ztrátu lidské důstojnosti, redukci lidského druhu na nejzákladnější reakce a absenci individuality člověka.¹⁴⁶ Požadavkem totalitních režimů bylo ovládnutí lidí ve všech osobnostních a etických aspektech. Totalitarismus podle Arendtové neusiloval primárně o despoticou vládu nad lidmi, nýbrž o systém, v němž budou nadbyteční; cílem bylo vytvořit „svět loutek bez spontánnosti.“¹⁴⁷ Totalitní ideologie neusilovaly o přeměnu vnějšího světa či revoluční proměnu společnosti, nýbrž o přeměnu samotné lidské přirozenosti.¹⁴⁸

3.3.4 Ideologie a teror

Účelem této kapitoly, kterou Arendtová přidala ve druhém vydání „Původu totalitarismu“, bylo odlišit totalitarismus od jiných forem nedemokratických režimů; despotie, tyranie a diktatury. Totalitní vláda přeměnila třídy v masy; nahradila systém stran

¹⁴² ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd, s. 532

¹⁴³ Tamtéž, s. 550

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 570

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 593

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 615

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 617

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 619

masovým hnutím, přesunula centrum moc z armády na policii a zavedla zahraniční politiku zcela otevřeně zaměřenou na ovládnutí světa.¹⁴⁹

Totalitní politika pohrdala veškerým právem; kladla důraz na bezzákonnost, libovůli a strach, který byl typický pro tyranii. Totalitní vláda nebyla autoritativní ani tyranskou. Autoritativní vlády představovaly podle Arendtové vládu zákona, zatímco tyranské vlády byly politickými uspořádáními založenými na bezzákonné libovůli. Totalitní vlády však na rozdíl od jmenovaných forem vznášely požadavek striktně se podřizovat zákonům přírody a historie.¹⁵⁰ V rámci totalitarismu neexistovala možnost aktivního jednání člověka. Ideologie (-ismy) dokázaly vysvětlit všechno. Arendtová je definovala jako „*logiku ideje, jejíž předmětem je historie, na niž je aplikována idea.*”¹⁵¹ Jako jistý prostředek k naplňování myšlenek ideologie označila totální teror.¹⁵²

V této kapitole jsme teoreticky shrnuli hlavní částí díla „Původ totalitarismu.” Zaměřili jsme se na aspekty jeho původu; definovali a charakterizovali pojmy antisemitismus a imperialismus. Představili jsme kontext spojení těchto fenoménů se základním pojetím totalitarismu. Tuto kapitolu jsme zpracovali na základě tezí, kterými Arendtová charakterizovala totalitarismus a jeho původ. Zaměřili jsme se na fenomény masa, atomizovaná společnost, teror a propaganda, jež jsme zasadili do kontextu teorie totalitarismu z pohledu jmenované autorky. V následující části se dostaneme z obecné roviny teorie totalitarismu k jednotlivým příkladům totalitních režimů, které autorka ve svém díle uváděla; nacistické Německo a SSSR za vlády Stalina.

¹⁴⁹ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd., s. 621

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 624

¹⁵¹ Tamtéž, s. 632

¹⁵² Tamtéž, s. 638

4. Nacistické Německo

Jedním z totalitních režimů, kterým se Hannah Arendtová ve svém díle „Původ totalitarismu“ zabývala, bylo Německo za vlády nacistického režimu v období let 1933 až 1945, jehož vůdcem byl Adolf Hitler. V této kapitole charakterizujeme základní rysy nacismu a jeho způsob vládnutí s odkazy na vybraná díla Hannah Arendtové. Zmíníme jednu z dalších knih této autorky, která se na tuto dobu odkazuje, a tou je její filozofická reportáž o procesu s jistým funkcionářem nacistického režimu nesoucí název „Eichmann v Jeruzalémě.“

4.1 Nacionální socialismus

V úvodu této části vysvětlíme jisté pojmy, které se této problematice týkají. Nacionalismus vychází z latinského slova „*natio*“; druh či čeleď lidí spojených narozením. Označuje ideologii, která považuje národ za nadřazený jednotlivci a interpretuje dějiny jako boj národů o přežití. Nadřazuje národní zájmy ve smyslu porušování základních lidských práv a jeho agresí. Znamená také odevzdání jednotlivce a jeho obětování ve prospěch národní pospolitosti.¹⁵³ Nacionální socialismus zkráceně nacismus vznikl v revoluční situaci v Německu po první světové válce. Zmíněná situace nastala v důsledku porážky Německa. Myšlenka této ideologie byla podpořena pocitem ponížení.¹⁵⁴ Jeho počátkem byla kritika Versaillského míru, podle které muselo Německo platit vysoké válečné reparace a ztratilo jistou část původních území ve prospěch vítězných mocností; vzdalo se například území Alsaska a Lotrinska ve prospěch Francie.¹⁵⁵ Dalším terčem kritiky se stali Židé, označení ideologií nacismu jako zodpovědní za mezinárodní spiknutí vedené kapitalisty a komunisty, jehož cílem bylo zničit německý národ.¹⁵⁶

Po první světové válce zosobňovala nacistickou ideologii Německá národně socialistická strana (NSDAP), která vzešla z Německé dělnické strany, do jejíhož vedení se postavil Adolf Hitler. I když tato strana nesla v názvu slovo socialistická, vytratila se v rámci jejího programu myšlenka zespolečenštění a zrušení soukromého vlastnictví výrobních

¹⁵³ PROFANT, Martin. *Slovník vybraných pojmů k občanství*, s. 82

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 88

¹⁵⁵ *Versaillský mírový systém* [online]. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/versaillsky-mirovy-system/>

¹⁵⁶ BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*, s. 123

prostředků.¹⁵⁷ Nacionálně socialistický světový názor byl charakteristickým prvkem permanentní revoluce, revoluční tvůrčí vůlí bez pevného cíle a přesvědčení o poslání německého národa jako země, která je předurčena k ovládnutí světa.¹⁵⁸

Jistými autory politické teorie byl nacismus označovaný jako německá podoba fašistické ideologie v Itálii. Základní koncept ideologického programu nacismu popsal Adolf Hitler ve svém díle *Mein Kampf*. Nacistická ideologie byla charakterizována doktrínou rasového antisemitismu a biologickou nadřizeností árijského národa, kterou nacisté v rámci teorie ras klasifikovali jako největšího představitele, nadřazenou rasu a zakladatele kultury. Druhou byla rasa nositelů kultury, která byla označována pro národy, jež jsou schopny využít vynálezy a ideje německého lidu, ale nejsou způsobilé žádné tvořivé činnosti. Nejnižším článkem tohoto systému byli Židé; označováni jako „ničitelé kultury“. V důsledku politiky nacistického režimu docházelo k rasovým pronásledováním, politice teroru, genocidě a vyhlazování. U zahraniční politiky byla charakteristickým prvkem permanentní revoluce, jejímž základem je tvůrčí síla, která nedisponuje pevným cílem; existuje pouze věčná změna.¹⁵⁹ Arendtová srovnala v *Původu totalitarismu* rozdíl mezi nacismem a komunismem; z pohledu Adolfa Hitlera spojoval nacismus levicový i pravicový extremismus, zatímco komunisté byli idealisty socialismu.¹⁶⁰

4.2 Vládnutí

Hannah Arendtová se ve své knize „Původ totalitarismu“ zabývala v kapitolách pojednávajících o totalitních režimech jejich autoritářskými a vůdčími postavami. V kapitole, ve které definovala pojem masa a lůza, se pozastavovala nad schopností Adolfa Hitlera ovládat při svých projevech své posluchače, při nichž se na něj obraceli s fascinací a fanatickou vírou. Vůdce jako takový musel spoléhat na podporu mas.¹⁶¹ Jak potvrzovaly i pozdější výzkumy, byla NSDAP slabě integrována. Tato strana plnila jistou mobilizační funkci. Centrem a vůdčím principem ideologie nacismu byla osobnost Vůdce.¹⁶²

¹⁵⁷ PROFANT, Martin. *Slovník vybraných pojmů k občanství*, s. 88

¹⁵⁸ BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 124

¹⁵⁹ BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, s. 101

¹⁶⁰ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd, s. 434

¹⁶¹ Tamtéž, s. 429

¹⁶² GEYER, Michael a Sheila FITZPATRICK, ed. *Za obzor totalitarismu: srovnání stalinismu a nacismu.*, s. 67

V úvodu této části charakterizujeme nastup nacismu k moci. Adolf Hitler (1889-1945) vstoupil po první světové válce do Německé dělnické strany, kterou přeměnil v roce 1920 ve stranu NSDAP, jíž se stal předsedou. Vytvořil úderné oddíly Sturmabteilung (SA) a v roce 1923 se pokusil o neúspěšný nacistický puč v Mnichově. Adolf Hitler byl kvůli tomu krátce zatčen. Ve vězení napsal knihu s názvem „Mein Kampf“. Následně se pokusil dostat k moci v Německu legální cestou.¹⁶³ Jeho projevy, celková mobilizace a špatná ekonomická situace způsobená Světovou hospodářskou krizí mu umožnily dostat na vrchol německé politiky. Ve třicátých letech získala NSDAP největší počet hlasů a Hitler se stal kancléřem. Po požáru Říšského sněmu v únoru roku 1933 byl vydán Zmocňovací zákon, který Hitlerovi připisoval nové pravomoci. Po smrti německého prezidenta Hindenburga spojil Hitler úřad prezidenta s kancléřem a stal se vůdčí osobou země s titulem Vůdce (Führer).

Nacistický totalitní režim vládl v letech 1933 až 1945; v rámci terminologie se setkáváme s označením Třetí říše, jejíž název vyplývá z třetího pořadí po Svaté říši římské a Německém císařství v období let 1871-1918. Úspěšnost nacistické ideologie spočívala v socialismu pro dělnickou třídu, antibolševismu (oslovující podnikatelskou třídu), nacionalismu a antisemitismu. Dále zde řadíme rasovou ideologii a koncept životního prostoru (Lebensraum).¹⁶⁴

Arendtová mezi dramatické události německé historie řadila zhroucení stranického systému a konceptu národního státu, na jejichž základě se nacismus zformoval ve státní ideologii.¹⁶⁵ Kontroverzní myšlenkou, kterou se autorka prezentovala, bylo její pojetí otázky teroru, jenž naplňoval větší roli v nacismu než v komunismu. Hlavními tématy nacistické propagandy byly žid jako nepřítel a nutnost záchrany árijské rasy.¹⁶⁶ Propaganda využívala touhy mas po konzistenci a příběhu o židovském spiknutí. Tyto teze nacistický režim otevřeně prezentoval, a tak znělo i například nacistické heslo do války: „*neboť jinak zahyneme*.“¹⁶⁷ Nacistická totalita začala masovou organizací, kterou postupně ovládly elitní formace, jež vytvářely podle vzoru armády.¹⁶⁸ Mezi složky státu, které se podílely na moci, patřily tajná policie gestapo a ochranný oddíl Hitlera Schutzstaffel (SS); postupně se

¹⁶³ *Nástup nacismu v Německu* [online]. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:

<https://www.dejepis.com/ucebnice/nastup-nacismu-v-nemecku-priprava-nemecka-na-valku/>

¹⁶⁴ BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. 131

¹⁶⁵ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd., s. 439

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 478

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 489

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 521

přeměnil na ochranný a bezpečnostní aparát nacistického státu, jež se podílel na vyhlazovací politice zaměřené proti nepřátelům režimu. V jejím čele stál Heinrich Himmler. Ten spolu s jistými osobami tvořil „elitu mužů“, kteří byli nejbližším spolupracovníky Führera. Mezi ně patřili například zakladatel gestapa a vrchní velitel Luftwaffe (německého letectva) Herman Göring nebo ministr propagandy Josef Goebbels.¹⁶⁹

Arendtová se fungováním totalitních režimů v době jejich vládnutí zabývala u díla *Původ totalitarismu v kapitole Totalitarismus u moci*. V úvodu této kapitoly pojednává o neustálé dynamice totalitních režimů ve vztahu k nacistickému Německu a SSSR. Hitler i Stalin slibovali stabilitu, ale skryli svůj záměr vytvořit stav trvalé nestability: „*V hnutí bolševickém a nacistickém by vývoj k absolutismu znamenal konec jejich vnitřní dynamičnosti a vývoj k nacionalismu by znamenal jejich vnitřní expanzivnost, k přežití hnutí zcela nezbytnou.*“¹⁷⁰

Mezi politickými cíli režimu nacistického Německa bylo totalitní ovládnutí svého obyvatelstva a každého jednotlivého jedince. K tomu mu sloužily zmíněné gestapo a SS. Režim se vyznačoval přehlíživým vztahem k faktům a lpění na určitém řádu fiktivního světa. Jedním z prostředků udržení tohoto systému byla dle autorky neustálá vnitřní dynamičnost režimu.¹⁷¹ Ovládnutí jedince se mohlo odehrát pouze za jistých globálních totalitních podmínek; státní správa s jejími jednotlivými orgány plnila své dlouhodobé cíle dobytí světa a řízení poboček hnutí v zemích, které jistý režim obsadil. Tajná policie plnila funkci vykonavatele této fikce v realitě. Vrcholem bylo vybudování koncentračních táborů, které dle slov Arendtové sloužily jako speciální laboratoře k provedení a završení experimentu s totalitní nadvládou.¹⁷²

Jako první vznikl v nacistickém Německu roku 1933 koncentrační tábor Dachau. Po začátku druhé světové války (1939-1945) byla na obsazených územích založena ghetta pro oběti rasového pronásledování. Od roku 1941 fungoval program systematické deportace Židů z Německa a jím obsazovaných území do koncentračních táborů, ve kterých byli využíváni na nucenou práci, nebo v rámci vyhlazovacích táborů zabíjeni.¹⁷³ Mezi

¹⁶⁹ BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. s. 132

¹⁷⁰ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd. s. 533

¹⁷¹ Tamtéž, s. 535

¹⁷² Tamtéž, s. 536

¹⁷³ *Nacistické koncentrační tábory a ghetta* [online]. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/>

vyhlazovací tábory patřily například Belzec, Sobibor a Treblinka.¹⁷⁴ Mezi další tábory řadíme Buchenwald, Mauthausen, Sachsenhausen, Auschwitz (Osvětim) a Terezín...¹⁷⁵

V další části kapitoly se Arendtová zabývala otázkou vnitřního fungování totalitních režimů. Charakterizovala jejich vztah k ústavní otázce. Po převzetí moci Hitlerem ponechali nacisté navenek nedotčený státní aparát. Výmarská ústava zůstala formálně v platnosti. Podle autorky byla účelem tohoto opatření naděje, že dojde k normalizaci nového režimu.¹⁷⁶ Z hlediska státní správy charakterizovala autorka tento systém jako složitý byrokratický aparát, který se vyznačoval duplikací (multiplikací) úřadů. V tomto případě se objevila otázka, zaměřující se na chápání tohoto fenoménu jako vlády skutečné a vlády zdánlivé.¹⁷⁷

Pro totalitarismus byla jistá forma stabilní právní nebo vládní struktury překážkou. Pohyblivost a proměnlivost takového hnutí muselo být zaručeno neustálým přesouváním skutečného centra moci vedením. V nacistické hierarchii se tak dle slov Arendtové vyskytovala „nepřítomná stabilita.“¹⁷⁸ Skutečná moc pocházela od osoby Vůdce, který měl absolutní monopol moci a autority a byl tak nejmocnějším veřejným činitelem.¹⁷⁹ Jemu byla podřízena tajná policie, vykonávající vládní politiku. Tajné služby dle slov autorky klesly na úroveň vykonavatele; „neví nic, co by nevěděl Vůdce.“¹⁸⁰ V nacistickém režimu existoval systém vzájemného udávání a kolaborace obyvatelstva. Faktor vzájemného podezírání prostupoval všechny společenské sféry. Podezřelá byla dle Arendtové i každá myšlenka, která se odchylovala od oficiálně předepsané.¹⁸¹

„Velkým šokem“ označovala autorka v dějinách německé nacistické politiky vydání Norimberských zákonů.¹⁸² Byly přijaty v polovině září 1935 německým Říšským sněmem (Reichstag) svolaným v Norimberku. Tyto dva ústavní zákony se staly základem pro legální vyloučení Židů z německé společnosti. Zákon o říšském občanství stanovil, že občanem Říše může být pouze Němec nebo osoba s pokrevním příbuzenstvím. Židé tak ztratili svá politická práva a stali se státními příslušníky (Staatangehörige). Z hlediska práva již na ně

¹⁷⁴ *Vyhlazovací tábory* [online]. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/vyhlazovaci-tabory>

¹⁷⁵ *Koncentrační tábory* [online]. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/koncentracni-tabory/>

¹⁷⁶ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd, s. 538

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 542

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 546

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 552

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 578

¹⁸¹ Tamtéž, s.583

¹⁸² Tamtéž, s. 538

nebylo pohlíženo jako na občany. Zákon na ochranu německé krve a německé cti neumožňoval například sňatky mezi Židy a Němci. Tyto rasistické zákony vylučovaly Židy ze společnosti.¹⁸³ Další událostí týkající se antisemitismu v nacistickém Německu byl pogrom nazývaný Křišťálová noc, který se odehrál 27-29. října 1938. Zmiňovaná událost, při které bylo vypovězeno a deportováno na polsko – německou hranici více než sedmnáct tisíc Židů polské státní příslušnosti, a při které byly ničeny synagogy a židovské obchody, byl jistým mezníkem na cestě ke „konečnému řešení židovské otázky” v Německu.¹⁸⁴ O vývoji antisemitské politiky se zmíníme ve vztahu k dalšímu dílu Hannah Arendtové, nesoucí název Eichmann v Jeruzalémě.

4.3 Eichmann v Jeruzalémě

Hannah Arendtová se v roce 1961 vydala jako reportérka do Jeruzaléma; sledovala proces s nacistickým funkcionářem Adolfem Eichmannem. Z původních statí, které měly být určené pro magazín „The New Yorker”, vytvořila Arendtová filozofickou reportáž, kterou vydala ve své knize pod názvem „Eichmann v Jeruzalémě: Zpráva o banalitě zla.” Mimo souhrnný popis procesu formulovala vlastní filozofické teze zabývající se rámcem, ve kterém uvažujeme o vině a odpovědnosti za zločiny spáchané v nacistickém Německu. Jednalo se o jedno z kontroverznějších děl autorky, které vyvolalo jistou kritiku. Mezi nejdiskutovanější postřehy řadíme teze o spáchání zla, které mělo kořeny v absenci myšlení a banálnosti; zpráva o banalitě zla.¹⁸⁵ V této části kapitoly se zaměříme na myšlenkovou a obsahovou stránku jejího díla, jehož reflexí se budeme konkrétně zabývat v poslední kapitole diplomové práce.

Adolf Eichmann (1906-1962) byl německý nacistický funkcionář, kterého odsoudil k smrti soudní tribunál v Izraeli jako válečného zločince a spoluorganizátora holocaustu. Veřejnému procesu, kterého se účastnili novináři z celého světa včetně Arendtové, předcházela tajná operace izraelské zpravodajské služby Mosadu, jež vedl její zakladatel

¹⁸³ *Norimberské zákony (1935)* [online]. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/holocaust/historicky-kontext/nacisticka-ideologie/norimberske-zakony-1935/>

¹⁸⁴ *Pogrom zvaný Křišťálová noc* [online]. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodes/ros-chodes-1998/listopad-12/pogrom-zvany-kristalova-noc/>

¹⁸⁵ ARENDT, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla.*, s. 300

Isser Harel.¹⁸⁶ Tuto operaci podrobně vylíčil v jedné ze svých knih, která nese název „Mosad: Operace Eichmann.“ Popisoval zde jednotlivé fáze vyšetřování, které probíhaly již od roku 1958, po jejichž sérii bylo zjištěno, že Eichmann se ukrýval v Argentině pod tajným jménem Ricardo Klement. Mosadu se podařilo tajně Eichmann zatknout a propašovat z Argentiny do Izraele.¹⁸⁷ V několika částech této knihy popisoval autor Eichmanna jako „monstrum zodpovědné za vraždy a hlavního strůjce programu konečného řešení židovské otázky.“¹⁸⁸

4.3.1 Soudní proces

Hannah Arendtová, jako reportérka účastnící se soudního líčení s Adolfem Eichmannem, charakterizovala v první části své knihy samotný proces a jeho okolnosti. Proces, který vzbudil jistou mediální pozornost, byl podle autorky zaměřen pouze na osobu Eichmanna a důvody, kvůli kterým byl souzen. Opomenula se v něm otázka toho, jak se tato situace mohla stát, proč se odehrála a kvůli čemu byli právě Židé terčem nacistické propagandy. Proces se také nezabýval celkovou rolí Němců a ostatních národů, otázkou antisemitismu či rasismu.¹⁸⁹ Autorka se ve své knize snažila zabývat těmito aspekty za pomoci doplnění tohoto procesu svými vlastními filozofickými úvahami a charakteristikou historického kontextu těchto událostí.

Zmiňovala pojem spravedlnosti. Eichmann, který jako jeden z nacistických představitelů měl na starost židovskou otázku, chyběl u Norimberských procesů (1945-1946).¹⁹⁰ Představovaly mezinárodní poválečný soudní proces s vrcholnými představiteli nacistického Německa, který považujeme za základ mezinárodního trestního práva. Obvinění byla vznesena za zločiny proti míru, válečné zločiny a zločiny proti lidskosti.¹⁹¹

Podle Arendtové proces v Jeruzalémě nenaplnil dramatický ráz, který by se dal připodobnit k divadelní hře, ve které by obžalovaný plnil roli jakéhosi hrdiny, a proces

¹⁸⁶ HAREL, Isser. *Mosad: operace Eichmann: dům na Garibaldiho ulici*. Přeložil Eva KONDRYSOVÁ. Voznice: Leda, 2008. ISBN 978-80-7335-150-2., s. 8

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 26

¹⁸⁸ HAREL, Isser. *Mosad: operace Eichmann: dům na Garibaldiho ulici*. Přeložil Eva KONDRYSOVÁ. Voznice: Leda, 2008. ISBN 978-80-7335-150-2. s. 33

¹⁸⁹ ARENDT, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla.*, s. 13

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 15

¹⁹¹ *Norimberský proces* [online]. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/norimbersky-proces/>

nemohl splnit cíl uvědomění celkové tragédie, která se odehrála za druhé světové války, jež měla být skrze něj (proces) prezentována mladší generaci. Tyto poučení byly podle ní nadbytečné a zavádějící.¹⁹²

Autorka upozorňovala na právní problémy procesu. Stát Izrael v tomto ohledu prosazoval podle ní vedlejší politické cíle. Proces naopak nezkoumal obecné otázky, jako byla spolupráce představitelů židovské obce s nacistickými úřady nebo otázka, proč se Židé v počátcích nevzbouřili. Zabývala se otázkou kompetence jeruzalémského soudu z hlediska mezinárodního práva v souzení a vynesení rozsudku smrti nebo kapitolu odsouzení za zločiny proti židovskému státu; podle Norimberského soudního procesu by se soudilo za zločiny proti lidskosti.¹⁹³

Eichmann byl v rámci procesu obžalován v patnácti bodech ze zločinů proti židovskému státu, proti lidstvu a z válečných zločinů. Jedním z legislativních zdrojů byl i „Zákon o potrestání nacistů a kolaborantů“ z roku 1950, podle něhož byl ten, kdo spáchal některý z těchto zločinů, odsouzen k smrti. Obžalovaný už v úvodu procesu opakovaně deklaroval svou nevinu a označil jej za zdlouhavý křížový výsledek. Jeho obhájce, doktor Servatius z Kolína nad Rýnem, zmínil u obvinění svého klienta fakt, že se jednalo o státní akty, a nikoliv o zločiny, neboť v té době byly postupy Eichmanna legální, a na to se judikatura jiných států nevztahovala.¹⁹⁴ Eichmann v rámci výslechnů také pronesl toto tvrzení:

„Se zabíjením Židů jsem neměl nic společného. Nikdy jsem žádného Žida ani nikoho jiného nezabil. Ani jsem k ničemu takovému nevydával jediný rozkaz. Prostě jsem to neudělal. Věci se vyvíjely tak, že jsem to nikdy udělat nemusel.“¹⁹⁵

Centrem platného právního řádu byl v nacistickém Německu podle Eichmanna vůdcův rozkaz. Vždy plnil pouze to, co mu bylo přikázáno. Jediné výčitky mu způsobovalo fakt, že nesplnil úkol, který mu byl dán. Arendtová poukazovala v tomto kontextu na to, že pouze plnil rozkazy, a osobně neměl nic proti Židům. Podle soudu si však musel být vědom zločinné povahy svých trestů.¹⁹⁶

¹⁹² ARENDT, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla.*, s. 19

¹⁹³ ARENDT, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla.*, s. 274

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 30

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 31

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 36

4.3.2 Židovská otázka

Adolf Eichmann vstoupil do NSDAP v dubnu 1932 a ve stejné době se stal členem SS. Podal si přihlášku do Bezpečnostní služby říšského vedoucího SS (Sicherheitsdienst – SD).¹⁹⁷ Od nástupu nacistů k moci roku 1933 docházelo k postupnému odstraňování Židů ze státní správy a veřejných institucí.¹⁹⁸ Po vydání Norimberských zákonů ztratili svá politická práva a stali se státními příslušníky (Staatsangehörige).¹⁹⁹ Eichmann se aktivně zajímal o otázku sionismu a jeho ideologie. Arendtová se zaměřovala na jeho osobnostní rysy jako byly jeho vlastní sebeklamy, nepravdy a hlouposti spojené s překrucováním skutečnosti, které se projevíly jak v době jeho kariéry, tak u policejních výslechů. Tyto znaky však označuje jako běžnou skutečnost v nacistickém Německu, kde se překrcovala fakta.²⁰⁰

První fází v rámci židovské otázky bylo vyhánění. Nucená vystěhovávání, kterými byl v rámci své práce Eichmann pověřen, se uskutečnila v roce 1938 ve Vídni, kde do roku 1941 působil. Při plnění svého úkolu využil dle autorky svou znalost organizačních forem a „*ideologie protivníka*.” Během osmi měsíců legálně opustilo Rakousko v rámci jeho působení kolem 45000 Židů.²⁰¹ Při tomto úkolu se dle svých slov snažil najít nějaký kompromis; řídil se přitom vždy jistými mechanismy, paragrafy, a především vůlí Vůdce. Nacistická propaganda byla od počátku tvrdě antisemitská. Paradoxní situací se dle Arendtové stalo to, že Eichmann v této první fázi zachránil životy Židů určených k vyhnání.²⁰² Tato první fáze vyhánění skončila oficiálně roku 1941, kdy Hitler vydal příkaz, jenž zakazoval emigraci Židů.²⁰³

Druhým řešením židovské otázky byla koncentrace. Jednalo se o deportaci Židů do oblasti Generálního Gouvernetu; dobytých oblasti Polska na počátku druhé světové války. Eichmann se v tomto období neúspěšně pokusil o pozici protektora této oblasti a o projekt s názvem Madagaskar, při kterém mělo být tři miliony Židů deportováno do jihovýchodní části Afriky. Tato myšlenka však byla od počátku nereálná, neboť tuto oblast ovládala Francie, a celý tento projekt fungoval podle autorky pouze jako krycí manévr pro fyzickou

¹⁹⁷ ARENDT, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla*, s. 46

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 48

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 49

²⁰⁰ Tamtéž, s. 63

²⁰¹ Tamtéž, s. 54

²⁰² Tamtéž, s. 74

²⁰³ Tamtéž, s. 78

likvidaci Židů.²⁰⁴ Arendtová zmiňovala, že teprve po vypuknutí druhé světové války se stal nacistický režim otevřeně zločineckým a totalitním. Otázkou řešení židovské otázky se během druhé světové války zabývalo více nacistických úřadů a Eichmann tak od roku 1943 ztratil dle autorky „*monopol na řešení otázky Židů.*“²⁰⁵

Jako třetí řešení označuje Arendtová ve své další kapitole zabíjení. Dne 22. června 1941 byl šéf Hlavního úřadu říšské bezpečnosti (RSHA) a Bezpečnostní služby (SD) Reinhard Heydrich pověřen v dopise Hitlerem vytvořením celkového řešení (Gesamtlösung) židovské otázky. Následně se ustálil pojem konečné řešení jako oficiální kódové označení pro vyhlazování Židů.²⁰⁶ V lednu 1942 svolal Heydrich konferenci ve Wansee, která se odehrála ve stejnojmenné čtvrti na okraji Berlína. Jednalo se o poradu o koordinaci a provádění konečného řešení židovské otázky, při které Eichmann pořizoval zápis. Heydrich jasně prosazoval odklon nucené emigrace Židů k jejich pracovnímu nasazení v koncentračních táborech a nucenému úbytku této skupiny. Tato konference nepředstavovala přelom v průběhu konečného řešení.²⁰⁷ Arendtová v kapitole Konference ve Wansee aneb Pilát Pontský popisovala pochybnosti Eichmanna o krvavém řešení, kdy v jeho případě používala příměr k Pilátu Pontskému, který osobně na tomto případu žádnou vinu nenesl.²⁰⁸ Přesto však Eichmann dle Arendtové cítil stále povinnost k jeho Vůdci, jehož vůli nezpochybňoval, a již se podřídil. Jeho aktivitu označovala autorka jako „*horlivost v plnění povinností vůči Říši*“.²⁰⁹

4.3.3 Zpráva o banalitě zla

V dalších kapitolách této práce se Arendtové zaměřovala na roli Eichmanna v oblastech deportací z oblastí Evropy, kde Eichmann nebo jeho podřízení působili. Jako jednu z událostí zmiňovala například přesun jeho úřadu do Maďarska v březnu roku 1944, kdy Rudá armáda postupovala přes Karpaty k maďarským hranicím. Cestoval tam jako odborník na židovské evakuace a deportace, které v této době řídil. Eichmann jednal vždy na základě

²⁰⁴ ARENDT, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla.*, s. 89

²⁰⁵ Tamtéž, s. 83

²⁰⁶ Tamtéž, s. 96

²⁰⁷ *Konference ve Wansee (1942)* [online]. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/Nacionalnesocialisticke-konecne-reseni-zidovske-otazky-v-evrope/pocatek-masoveho-vrazdeni/konference-ve-wannsee-1942/>

²⁰⁸ ARENDT, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla.*, s. 127

²⁰⁹ Tamtéž, s. 140

rozkazů a dle autorky nebylo sebemenších pochyb, že se snažil docílit konečného řešení, a nic proti tomu neudělal. Přesto ho neoznačovala za fanatika. Popisovala ho jako svědomitého úředníka, který byl v Izraeli odsouzen k trestu smrti. Tento proces vyjevil dle Arendtové poprvé v historii totalitní přeměnu zla na jakousi banální zástupnou záležitost, zcela oddělenou od svědomí či osobního života.²¹⁰ Jak Eichmann v rámci výslechů popisoval, měla Vůdcova slova podle něj sílu zákona. Vyjadřoval jimi svůj bezmezný obdiv k Hitlerovi.²¹¹

Autorka spatřovala problém v pochopení obžalovaného, kterého chtěli soudit jako „monstrum zodpovědné za vyvraždění Židů“. Z výpovědí svědků a svědectví vyplývalo, že se jedná o nový typ zločince, který své činy páchal za okolností, které mu neumožňovaly vědět nebo cítit; byla zde absence svědomí.²¹² Arendtová tak vytvořila nový termín: banalita zla. Označila tak „vědomé odpoutání zlého činu od jeho původního skutečného významu a jeho proměnu ve všední rutinní akt.“²¹³ V případě Eichmanna se jednalo o jeho neschopnost pochopit podstatu způsobeného zla a jeho subjektivní pocit neviny. Nedokázal si něco představit z perspektivy jiného člověka.²¹⁴ Banalizace zla pak probíhala tím, že:

„1. konkrétní lidská bytost je proměněna v představitele druhu, který je prohlášen za méněcenný

2. člověk je proměněn v součást byrokratické mašinerie (mění se v položku, číslo)

3. manipulace s druhým člověkem je prováděna jako každodenní, všední aktivita podle přesně stanovených, „racionálních“ pravidel.“²¹⁵

Přestože tato otázka byla položena ve vztahu ke genocidě Židů, může být brána obecně jako aktuální ve vztahu k banalitě agrese, násilí a zla. Reflexí tohoto problému se budeme zabývat v poslední kapitole této práce. V následující části se zaměříme na téma druhého totalitního režimu, kterým se Arendtová ve svých dílech zabývala, a tím je Sovětský svaz za vlády Stalina.

²¹⁰ ARENDT, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla.*, s. 272

²¹¹ Tamtéž, s. 163

²¹² Tamtéž, s. 297

²¹³ *Zlo banální* [online]. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Zlo_ban%C3%A1ln%C3%AD

²¹⁴ ARENDT, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla.*, s. 300

²¹⁵ *Zlo banální* [online]. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Zlo_ban%C3%A1ln%C3%AD

5. Sovětský svaz

Druhým totalitním režimem, který Hannah Arendtová uváděla jako příklad totalitního režimu, byl Sovětský svaz za vlády Stalina. V této kapitole charakterizujeme jeho vznik a způsob vlády. V úvodu se zaměříme na základní politologické termíny vážící se k tomuto totalitnímu režimu a na počátku zmíníme jedno z dalších děl H. Arendtové, které nese název „O revoluci.“ V hlavní části charakterizujeme a uvedeme na příkladech vybrané znaky Sovětského svazu za vlády Stalina; budeme vycházet z teorie Arendtové popsané v díle „Původ totalitarismu“, kterou doplníme odkazy na další díla této autorky.

5.1 Komunismus

Původní teorií, ze které vyšla myšlenková ideologie Sovětského svazu, byl marxismus. Jeho zakladateli se stali Karel Marx a Friedrich Engels. Roku 1948 vydali Manifest komunistické strany, ve kterém požadovali zrušení soukromého vlastnictví a založení kolektivního vlastnictví. Usilovali o vytvoření beztřídní společnosti a konec kapitalismu, který by umožnil utopickou vizi osvobození člověka prostřednictvím spravedlivého rozdělení bohatství. Tato ideologická myšlenka vycházela z teorie dějinnosti v podobě existence společnosti, jež podléhá určitým zákonitostem, které definuje marxismus a dále pak totality, která se projevuje nadvládou celku nad částmi; v podobě systému kolektivismus. Vycházela z filozofické teorie dialektiky jako neustálého souboje protikladů; teze – antiteze. Podle ní marxismus vykládal historii jako dějiny třídních bojů. Jejich ukončení mohlo být dosaženo za pomoci vzniku beztřídní společnosti.²¹⁶

Jedním z cílů marxistického učení byla likvidace vykořisťovatelských tříd na celém světě. K rozvoji ekonomiky měl dostat přednost těžký průmysl nad průmyslem spotřebním. S tím souvisela výchova komunistického člověka, jehož úkolem bylo primárně pracovat pro radost.²¹⁷ Touto filozofií se kriticky zabývali jistí autoři, jako byl Popper v díle „Otevřená společnost a její nepřátelé“; na jedné straně uznával Marxovy teoretické výzkumy, jež usilovaly o humanitu a všeobecný pokrok lidstva, ale kritizoval jeho ideje vývoje společenského uspořádání. Přiřítal to jeho neznalosti přírodních zákonů; v případě

²¹⁶ BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2., s. 127

²¹⁷ Tamtéž, s. 129

náhodného pohybu a vývoje, ze kterých vyplývalo, že život je nepředvídatelný a nevypočitatelný.²¹⁸

Komunismus vycházel z latinského slova „*communis*” (společně). Představoval totalitní hnutí, jenž vycházelo z teorie marxismu a jeho hypotézy o nesmiřitelném třídním boji a jisté nutnosti odstranit soukromé vlastnictví. V rámci Komunistického manifestu z roku 1848 zdůrazňoval nutnost boje proti kapitalismu, který se expanzivně projevoval koncentrací vlastnictví a likvidací třídy nezávislých výrobců; proletariátu symbolizovaného dělníky a zaměstnanci. Z toho pohledu je z hlediska komunismu nutná změna poměrů prostřednictvím revoluce, která bude směřovat proti buržoazii a kapitalistům.²¹⁹

5.2 O revoluci

Pojmem revoluce, který vychází z latinského slova „*revolutio*” odvozeného od „*revolvere*” (převracet, otáčet se kolem dokola), označujeme jednorázový akt násilné změny režimu či vlády nebo také dlouhodobější proces přeměny ve struktuře společnosti.²²⁰ Arendtová se tímto termínem zabývala ve svém díle „O revoluci”, ve kterém zmiňovala příklady dvou revolucí, které se odehrály v osmnáctém století; Americká a Francouzská revoluce. Americká usilovala o založení politické svobody a trvalých institucí, zatímco francouzská o osvobození od sociální nerovnosti.²²¹ V úvodu kapitoly se zaměříme na základní koncept a obsah knihy, který spojíme s počátky bolševické vlády v Rusku a pozdějším SSSR.

V první kapitole „Význam revoluce” poukázala Arendtová na význam jistých událostí, které měly vliv na filozofické myšlení dvacátého století. Zmiňovala fakt, že německá filozofie po Kantovi nevycházela ani tak ze spekulací, jako z živých faktů, mezi něž patřily zmiňované události. Jistý rozvoj spatřovala ve filozofii dějin, reprezentované německým filozofem Hegelem, z jehož myšlenek vycházeli i Marx a Engels. Arendtová v tomto svém díle zmiňovala, že právě revoluce, mezi něž zařazujeme Velkou říjnovou socialistickou revoluci v Rusku (VŘSR).²²² Zmíněná VŘSR byla vojenským převratem,

²¹⁸ POPPER, Karl R. *Otevřená společnost a její nepřítelé*. 2. s. 82

²¹⁹ PROFANT, Martin. *Slovník vybraných pojmů k občanství: politicko-filosofický fragment slovníku k Základům společenských věd.*, s. 44

²²⁰ *Revoluce* [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Revoluce>

²²¹ ARENDT, Hannah. *O revoluci.*, s. 48

²²² ARENDT, Hannah. *O revoluci.*, s. 51

který se uskutečnil sedmého listopadu (podle starého ruského kalendáře dvacátého pátého října.) v Petrohradě. Státní carský ruský aparát byl přeměn na bolševický. Následně byla nastolena bolševická moc v dalších ruských městech. Do čela země se postavil Vladimír Iliič Lenin (vlastním jménem Uljanov), jenž se jako předseda vlády sovětského Ruska během občanské války (1917-1922) a posléze Sovětského svazu (1922-1924) snažil aplikovat myšlenky marxismu (teoretický směr leninismus) v rámci fungování země. Zmiňovaný směr se od počátku zabýval otázkou uskutečnění revoluce v zaostalé ruské společnosti²²³

Ve druhé kapitole s názvem Sociální otázka se Arendtová zabývala existencí chudoby a jejího vztahu s revolucí:

*„Chudoba je stav neustálé nouze a naléhavé bídy, jejíž hanebnost spočívá v její odlišující síle, chudoba je ponižující, neboť lidi vystavuje absolutnímu diktátu jejich těl, tj. absolutnímu diktátu nutnosti, jak ji každý zná ze své nejdůvěrnější zkušenosti nezávisle na její spekulaci.“*²²⁴

Tato nutnost vedla podle Arendtové lid k participaci na francouzské revoluci. Jistá naléhavá potřeba lidí rozpoutala teror. Při revoluci už ani tak nešlo o svobodu, jako o blaho lidu. Marxe označila autorka jako teoretika revoluce. Uvědomoval si podle ní, že Francouzská revoluce nedokázala založit svobodu, neboť nevyřešila sociální otázku, a chudoba tak byla primární politickou silou. Příčiny této chudoby spatřoval ve vykořisťování ze strany vládnoucí třídy, při kterém násilí bylo vnímané jako nutnost, kdy se svoboda obětovala na úkor nutnosti. Leninismus odděloval podle autorky ekonomickou a politickou otázku VŘSR. Řešením chudoby byly technické prostředky, mezi něž Lenin řadil elektrifikaci. Podle autorky byl Lenin posledním revolucionářem, který ve svých výročích používal a chápal roli svobody.²²⁵

Podle Balíka a Kubáta byl leninismus charakteristický demokratickým centralismem, ve kterém existovala svoboda diskuse, a zároveň se jednotliví občané musel podrobit vůli strany. Komunistická vláda za Lenina byla charakteristická dominancí nadřazených složek; opírala se o násilí a jejím cílem bylo vytvoření beztřídního stavu a likvidace buržoazie. V období ruské občanské války, označovaný autory jako válečný komunismus, docházelo k zavádění diktatury plánovaného hospodářství. Obtížemi v tomto období byly rozsáhlé

²²³ Říjnová revoluce v Rusku (VŘSR) [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/vrsr.php>

²²⁴ ARENDT, Hannah. *O revoluci.*, s. 56

²²⁵ ARENDT, Hannah. *O revoluci.*, s. 60

hladomory. Na nově vzniklou situaci mělo reagovat v roce 1921 vytvoření Nové ekonomické politiky (NEP), které však bylo postupně nahrazeno novou vlnou kolektivizace a industrializace spolu s centralizací, jež zajišťovaly vedoucí orgány (politbyro) strany. V roce 1922 vzniklo nové označení státu Sovětský svaz socialistických republik (SSSR).²²⁶

5.3 Stalinismus

Mezi další revolucionáře, kteří aplikovali myšlenky marxismu v Rusku, ze kterého vznikl Sovětský svaz, patřili Lev Davidovič Trockij a Josef Vissarionovič Stalin (vlastním jménem Džugašvili). Trockij používal v rámci ideologie termín permanentní revoluce; k pojmenování jeho myšlenkového směru používáme označení trockismus.²²⁷ Tato teorie vznikla v letech 1904 až 1906 v článku „Itogi i perspektivy“, napsaném ve vězení. Trockij vnímal situaci v carském Rusku, kde bylo zaostalé rolnictvo, kde chyběla domácí buržoazie a kapitalismus byl na nízké úrovni. S pojmem „revoluce v pernamenci“ pracoval ve svých dílech i Marx a Lenin. Trockij ze situace v Rusku vyvozoval, že počáteční třídní boj se omezí na souboj proletariátu se samoděržavím (carským režimem). Tato událost bude mít podle něj charakter proletářské revoluce, která přeroste od buržoazní přes socialistickou až mezinárodní revoluci. Lenin kritizoval tuto myšlenku především z terminologického hlediska, které bylo způsobeno neznalostí textů. Tato kritika byla využita za Stalinovy vlády v boji proti Trockého osobě; Trockij byl vypovězen ze země a roku 1940 zavražděn v Mexiku.²²⁸

Pojem stalinismus vnikl v souvislosti s kritikou vládnoucích metod Stalina. V roce 1924 nastoupil Stalin po smrti Lenina k moci. Ukončil NEP a zahájil vlnu kolektivizace; v podobě kolchozů jako kolektivního zemědělství a sovchozů jako státních zemědělských podniků, a také masivní industrializaci. V souvislosti se stalinismem se používaly termíny kult osobnosti, deformace socialismu či dogmatismus. Stalin dosáhl velké koncentrace osobní moci a jeho vláda nebyla pouhým pokračováním Leninovy diktatury.²²⁹

²²⁶ BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, s. 126

²²⁷ BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. s. 131

²²⁸ *Trockismus* [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Trockismus>

²²⁹ *Stalinismus* [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Stalinismus>

5.3.1 Sovětský svaz za vlády Stalina

„Když se nějaké hnutí s internacionální organizací, všezahrnujícím ideologickým polem a globálním politickými aspiracemi dostane k moci v jedné zemi, uvádí samo sebe do paradoxní situace. Socialistická hnutí toho byla ušetřena: Marx a Engels opomenuli národní otázku související s revolucí: Jinými slovy, když nastal čas, aby se socialistická hnutí chopila k moci, každé ve své zemi, byl ve skutečnosti již proces jejich přeměny v národní strany u konce.“²³⁰

Obdobně jako u nacistického Německa charakterizovala Arendtová jednotlivé znaky totalitarismu na příkladu SSSR za vlády Stalina, který označovala jako jeden ze dvou příkladů totalitních režimů. Oproti znalostem z prostředí nacistického Německa byla autorka ve svém bádání omezena a nemohla se spoléhat na relevantní prameny o vztahu jednotlivých složek moci a vnitřního fungování režimu. Z toho plynuly jisté nepřesné poznámky týkající se charakteristiky tohoto režimu. Pojem totalitní režim klasifikovala Arendtová pouze pro období Stalinovy vlády (1924-1953). Po druhé světové válce nezaznamenala konec totalitní vlády tohoto režimu, naopak docházelo k bolševizaci východní Evropy a naplňování charakteru mezinárodní proletářské revoluce. Významným mezníkem byla Stalinova smrt v březnu 1953, kdy začal proces tzv. detotalitarizace; docházelo například k oživení v oblasti umění či zapření kultu osobnosti Stalina na dvacátém sjezdu komunistické strany roku 1956 vystoupením prvního tajemníka Ústředního výboru komunistické strany (ÚV KSS).²³¹

Stejně jako v nacistickém Německu docházelo v SSSR za vlády Stalina k budování kultu osobnosti či nadřazenosti tajné policie, kterou naplňovaly v letech 1917-1922 Čeka, 1922-1934 GPU, později OGPU- Státní politická správa a v období 1934-1946 NKVD: Lidový komisariát vnitřních záležitostí).²³² Ke vzniku totalitního státu bylo zapotřebí vytvořit atomizovanou a nestrukturovanou masu; sloužila k tomu opatření Stalina v podobě decimování rolnictva hladomorem, násilné kolektivizace či deportace do koncentračních táborů zvaných v SSSR gulagy, likvidace střední třídy, politických představitelů a inteligence v podobě monstrprocesů a čistek. Bolševická propaganda demonstrovala svůj

²³⁰ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd., s. 532

²³¹ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd., s. 30

²³² ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd., s. 42

dopad na jednotlivého člověka z mas. Jednalo se o permanentní revoluci Stalinova režimu, která začala vrcholit ve třicátých letech dvacátého století.²³³

V rámci kapitoly Totalitarismus u moci charakterizovala Arendtová čistky v SSSR, projevy permanentní revoluce a roli tajné policie, jež se podle Arendtové dostala velmi blízko k ideálu totalitní vlády.²³⁴ Jak už jsme zmínili na začátku této části, měla ve své době autorka nedostatečné informace o vnitřním fungování tohoto režimu a jeho složek. Proto v této oblasti doplníme několik informací vycházejících z empirických výzkumů jiných autorů. Pro SSSR byla typická neustálá vnitřní dynamika režimu, která se projevovala v měnící se třídní struktuře. Stalinské čistky měly sloužit k upevnění nového politického vedení.²³⁵

V první fázi vlády existovala rovnováha mezi stranou a NKVD; do události, která se nazývala Velký teror (1937-1938), při níž proběhly k masové čistkám a procesy s funkcionáři komunistické strany.²³⁶ Ve třicátých letech; nazývaných také druhá fáze budování bolševického státu, došlo k radikální společenské transformaci, industrializaci a centralizaci. Aparát komunistické strany představoval složitou byrokratickou hierarchii; osoba vůdce formálně podléhala straně a její program byl také formálně nezávislý na názorech vůdce.²³⁷ Stalin postupně získal dostatek moci, aby se mohl stát diktátorem; ignoroval institucionální řešení konfliktů ve straně a dovršil tak kult osobnosti.²³⁸ Stalinova moc byla založena na ovládnutí stranických a státních struktur a jeho znalosti vnitřního chodu strany. Naplňoval vnější znaky tvrdě pracujícího politika a byrokrata.²³⁹

Druhá světová válka neukončila slovy Arendtové totalitní režim v SSSR. Po druhé světové válce došlo k opětovnému nastolení totalitního teroru a násilí. Rozšiřovala se komunistická internacionála a mocenský vliv Stalina ve východní Evropě. Sovětský svaz se stal zdrojem inspirace pro další komunistické státy.²⁴⁰ Kontext kapitoly doplníme dílem

²³³ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd., s. 448

²³⁴ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd., s. 587

²³⁵ GEYER, Michael a Sheila FITZPATRICK, ed. *Za obzor totalitarismu: srovnání stalinismu a nacismu.*, s. 102

²³⁶ *VELKÝ TEROR 1937-1938* [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/velky-teror-1937-1938/>

²³⁷ GEYER, Michael a Sheila FITZPATRICK, ed. *Za obzor totalitarismu: srovnání stalinismu a nacismu.*, s. 82

²³⁸ BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe nedemokratických režimů.*, s. 133

²³⁹ *Josif Vissarionovič Stalin* [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_stalinj.php

²⁴⁰ BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů.*, s. 130

Hannah Arendtové sepsané v průběhu Studené války, jež patří mezi její poslední vydaná díla.

5.4 O násilí

„Tyto úvahy byly vyprovokovány událostmi a diskusemi několika posledních let, vnímanými v kontextu 20. století – století, které se, jak předpokládal Lenin, nepochybně stalo stoletím válek a revolucí, a tedy stoletím násilí, jež se dnes považuje za jejich společného jmenovatele.“²⁴¹

Kontextem násilí se H. Arendtová zabývala v jednom ze svých děl, které jako poslední zmíníme v této části kapitoly. Autorka se ve třech esejích, které roku 1970 vydala jako jedno ze svých posledních děl spolu s knihou „O revoluci“; zabývala problémem násilí a politické moci v moderní společnosti. H. Arendtová se v tomto díle také věnovala vztahu fenoménu násilí k moci. Chápala je na jedné straně jako lidské záležitosti, při kterých násilí bylo nejnápadnějším projevem moci, či moci jako druhu násilí a z druhého pohledu chápajícího moc a násilí jako jevy životního procesu, a tedy přirozené jevy. Násilí chápe Arendtová jako zesilující individuální sílu (vlastnost osoby) a moc jako schopnost jednat v souladu s jinými lidmi. Násilí na rozdíl od moci nezáviselo na početní převaze, ale potřebovalo podle autorky vždy nástroje (př. technologické) a provázel jej prvek nahodilosti. Kontextem sepsání této knihy byly události na pozadí studené války; Karibské krize, eskalace války ve Vietnamu a Nové levice. Násilí podle autorky není možné praktikovat na mezinárodní úrovni kvůli možnosti oboustranného zničení. Reagovala na vlastnictví jaderného arzenálu supervelmoci, mezi něž v období Studené války řadíme Sovětský svaz a USA.²⁴²

Zmíníme její úvahy o tom, že učení nových hlasatelů násilí se odlišovala od učení Karla Marxe, jejichž představy a dogmata byly v rozporu s jejich vlastní politikou. Upozorňovala na morální povahu vzpoury, jež odporovala marxistické rétorice.²⁴³ V tomto kontextu použila pojem revoluce sociální, která měla znamenat přeměny struktury globální

²⁴¹ ARENDT, Hannah. *O násilí.*, s. 1

²⁴² ARENDT, Hannah. *O násilí.*, s. 2

²⁴³ ARENDT, Hannah. *O násilí.*, s. 6

společnosti, proces přechodu od starého společenského řádu k novému.²⁴⁴ Novou levicí, kterou Arendtová ve svých úvahách kritizovala, označujeme marxisticky orientované skupiny, jež se jako předmět politické diskuse staly ve významu sociálních a protestních hnutí v západoevropských zemích a USA.²⁴⁵

V kontextu studené války uváděla příklady studentských nepokojů. Lokálními důvody nelze z pohledu autorky zdůvodnit jejich globální kontext. Tento světový studentský radikalismus měl podle autorky charakter neobvyklé odvahy, úžasné vůli k jednání a udivující přesvědčení o možnosti změny. K těmto nepokojům se stavěla kriticky a odsuzovala je.²⁴⁶

Kromě pojmu násilí se Arendtová zabývala také například rozdílem mezi legitimitou a ospravedlněním u násilí a moci. Moc podle autorky nepotřebuje ospravedlnění, ale legitimitu. Moc vzniká spojením jednání lidí. Legitimitu odvozovala z původního spojení než z možného následného činu. Zpochybněním legitimacy dochází k odvolání na minulost, zatímco ospravedlnění se podle autorky vztahuje k budoucímu cíli. Násilí může být legitimní, nikoliv ospravedlnitelné. Tím, že se zamyšlený cíl vzdaluje do budoucnosti, ztrácí tím více jeho ospravedlnění na své síle. Zájmy států jsou v tomto kontextu vždy různé a násilí podle autorky v blízké budoucnosti jen tak nezmizí.²⁴⁷ Podle Arendtové je tedy důležité, čím se násilí zajišťuje a jak dlouhé má trvání. Prostředky jsou podle ní ve vztahu k dosažení politických cílů důležitější než zamyšlené cíle.²⁴⁸

V těchto kapitolách jsme představili vybraná díla H. Arendtové ve vztahu k teorii totalitarismu a totalitních režimů, kterými se ve svých dílech zabývala. Definovali jsme její teorii, kterou jsme doplňovali publikacemi a empirickými výzkumy relevantních autorů a studií. V následující kapitole se zaměříme na kritickou reflexi její teorie totalitarismu a vybraných publikací pohledem vybraných teoretiků totalitních režimů, především s ohledem na její díla *Původ totalitarismu* a *Eichmann v Jeruzalémě*.

²⁴⁴ *Revoluce sociální (MSgS)* [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z:

[https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Revoluce_soc%C3%A1ln%C3%AD_\(MSgS\)](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Revoluce_soc%C3%A1ln%C3%AD_(MSgS))

²⁴⁵ *Nová levice* [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z:

https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/%E2%80%9Enov%C3%A1_levice%E2%80%9C

²⁴⁶ ARENDT, Hannah. *O násilí.*, s. 4

²⁴⁷ ARENDT, Hannah. *O násilí.*, s. 13

²⁴⁸ ARENDT, Hannah. *O násilí.*, s. 1

6. Kritická reflexe děl Hannah Arendtové

Publikace Hannah Arendtové se staly předmětem zkoumání různých autorů a médií. Odkazy na jejich obsah a teze se zabývají jak teoretici totalitarismu a politických věd, tak také zástupci ostatních společenských disciplín či historických věd. Reflexe děl této autorky se vyvíjely od počátku jejich vydání a s odkazy na jednotlivé fenomény, které ve svých publikacích prezentovala, se setkáváme i v pozdějších empirických výzkumech, jež byly zveřejňovány i po smrti autorky. V této kapitole uvedeme příklady českých a zahraničních autorů, kteří se zmíněnou otázkou zabývaly. Zaměříme se především na její stěžejní díla k otázce teorie totalitarismu a totalitních režimů.

6.1 Kritika díla Původ totalitarismu

Již první vydání tohoto díla autorky vyvolalo polemiku v otázce fenoménu totalitarismu. Autoři, kteří se poté touto otázkou zabývali, se nemohli vyhnout komparaci jejich výzkumů s knihou „Původ totalitarismu.“ Mezi první kritiky řadíme politického filozofa Erica Voegelina.²⁴⁹ Jmenovaný autor se řadil do teoretické oblasti, která se snažila posoudit ideologie z náboženských hledisek. Pracoval s termíny jako byly sekulární náboženství, politická náboženství či náhradní náboženství, které spojoval s fenoménem totalitarismu. Voegelin kritizoval pojetí vzniku totalitních režimů pohledem Hannah Arendtové a vypracoval svou vlastní tezi v díle „The New Science of Politics“ (1952), která se opírala o termín gnose a politický gnosticismus (gnosis- poznání). Zabýval se v něm historií jednotlivých historických společenství od starověku po dvacáté století a snažil se chápat politickou teorii jako celek společenských věd spojených s historií.²⁵⁰ Základní téma gnose, ze kterého Voegelin vycházel, nebylo v historii jednolitě a skládalo se z poměrně odlišných variant zastoupených sektami ohraničenými místně nebo časově.²⁵¹ V případě

²⁴⁹ *Původ totalitarismu Hannah Arendtové* [online]. Politologický časopis [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/1997/4/1997-4-6-Dostal-Puvod%20totalitarismu%20Hannah%20Arendtove.pdf> s. 394

²⁵⁰ *THE NEW SCIENCE OF POLITICS: AN INTRODUCTORY ESSAY*, by Eric Voegelin. University of Chicago Press, Chicago, 1952. Pp. xiii, 193. \$3.00 [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://pdfs.semanticscholar.org/0c37/99dade6024b35bbd4c19f62cf7758b47f25c.pdf> s. 528

²⁵¹ *Gnosticismus* [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Gnosticismus>

totalitních režimů prezentoval Voeglein myšlenku, že totalitní režimy obsahují rysy, jež jsou charakteristické pro náboženství.²⁵²

Spor v rámci teorie totalitarismu existoval od počátku jejího vzniku v tom, kdy tento fenomén začal; převážně mezi zástupci historiků a filozofů. Proti Arendtové zastávající teorii, že teorie totalitarismu se týká pouze dvacátého století. Existovaly názory, že jeho původ je již ve starověku. Tuto myšlenku zastával Popper; s kritikou teorie totalitarismu a představitelů jednotlivých směrů se podrobněji zabýváme již v druhé kapitole diplomové práce. Podle Fitzpatrick a Geyera byla jistými historiky zpočátku pozitivně vítána její koncepce totalitarismu. Odkazovali se na její komplexní výklad tohoto fenoménu. Po uveřejnění historických materiálů týkajících se SSSR byla z hlediska historiografie její práce vnímána spíše jako politologická a filozofická, než aby odrážela charakteristiku historického vývoje fenoménu, se kterými Arendtová pracovala. Z hlediska historiografie se tak stala terčem kritiky. V případě teorie nacistického režimu měla H. Arendtová a jistí autoři po druhé světové válce lepší přístup ke zdrojům v porovnání se SSSR, kde přístup k archívům byl komplikovanější a v jistých oblastech nemožný.²⁵³

Mezi kritiky Arendtové z řad historiků řadíme britského profesora Bernarda Wassersteina. Z jeho pohledu se v případě díla *Původ totalitarismu* nejednalo o historické, nýbrž o filozoficko – politologické dílo. Zabýval se studiem podkladů a studií, ze kterých Arendtová vyšla. Z oblasti filozofické to byla její studie od filozofů Heideggera a Jasperse. Wasserstein se zajímal o kapitolu židovské historie a zkoumal jednotlivé části jejího díla, především historie antisemitismu. Arendtová se pokoušela o systematický výklad komplexního fenoménu s názvem antisemitismus jako politická myšlenka židovského původu. Wasserstein kritizoval její interpretaci historie antisemitismu a imperialismu, jež měly vést k fenoménu totalitarismu. Problematickým faktem také pro něj byly její zdroje, které se odkazovaly na historiky spjaté s nacistickým režimem; z jejichž pohledů dle jeho názorů autorka doslova vycházela a byla jimi ovlivněna. Přesto, že Arendtová byla terčem kritiků, vnímal její jistý přínos v oblasti politického myšlení a praktické filozofie.²⁵⁴

²⁵² *Politický gnosticismus u Erika Voegelina* [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/35332/KozarovaP_Politicky%20gnosticismus_Pantheon_2007.pdf?sequence=1 s. 6

²⁵³ GEYER, Michael a Sheila FITZPATRICK, ed. *Za obzor totalitarismu: srovnání stalinismu a nacismu.*, s. 18

²⁵⁴ *Frontpage Symposium examines Hannah Arendt with Bernard Wasserstein and David Satter* [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://historynewsnetwork.org/article/123803>

S obdobnou kritikou přicházel také izraelský politolog a filozof Šlomo Avineri, jež kritizoval její teorii vzniku moderního antisemitismu; měla vycházet z úpadku tradičního nacionalismu. Dále pak nemohla dle jeho názoru označit mocenskou roli Židů v oblasti finančních a bankovních aktivit při vzestupu absolutistických monarchií a moderních národního států na všechny zástupce této kategorie. Přesto však podle Avineriho nemůžeme Arendtovou považovat za osobu, jež by měla nenávisť vůči Židům. Během svého života aktivně bojovala proti jistým formám antisemitismu a totalitarismu.²⁵⁵

Kritická reflexe se nevztahovala pouze na historickou oblast jejího díla *Původ Totalitarismu*. Jedním z přímých kritiků za života Hannah Arendtové byla britská politoložka Margaret Canovan, jež rozebírala její dílo po technické stránce ve své knize „The political thought of Hannah Arendt.” Zde se touto oblastí myslí její nedefinované a nevysvětlené klíčové pojmy a nepodložené informace. Svou reflexi shrnula Canovan tezí, že v případě *Původu totalitarismu* se jednalo především o úvahovou a reflexivní knihu, provokující k promyšlení tohoto fenoménu a jeho vzniku.²⁵⁶ Podle Canovan bylo její dílo poznamenáno kontaktem se sionismem, totalitním režimem nacistického Německa a s politikou antisemitismu, jež jsou centrem jejího myšlení a projevovaly se ve stylu její uvažování. V rámci kapitoly *Totalitarismus* spatřovala problematickou analogii mezi nacistickým Německem a stalinským Ruskem, jež byla podle této kritiky inspirována jejími studii, emigrací z nacistického Německa roku 1933, jejím životním příběhem (kontaktem se sionisty či životem v USA) a rodinným prostředím; vlivem výchovy v sociálně demokraticky orientované rodině a jejím manželem Heinrichem Blücherem, jež byl ovlivněn filozofií marxismu a svým členstvím v komunistické straně.²⁵⁷

Kritikou spojení nacismu a stalinismu z pohledu Arendtové se také zabýval Raymond Aaron, který kritizoval spojení nacismu a stalinismu v jejím díle. Podle jeho názoru nelze zdůraznit příbuznost nebo odlišnost těchto režimů, neboť nacistický režim neměl čas k tomu, aby se rozvinul jako sovětský. Dále se při komparaci těchto režimů nemůžeme spokojit pouze se sociologickou analýzou, ale bereme v potaz i poznávací

²⁵⁵ *Where Hannah Arendt Went Wrong* [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://www.haaretz.com/1.5036299>

²⁵⁶ *Původ totalitarismu Hannah Arendtové* [online]. Politologický časopis [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/1997/4/1997-4-6-Dostal-Puvod%20totalitarismu%20Hannah%20Arendtove.pdf> s. 395

²⁵⁷ *Hannah Arendt: A Reinterpretation of Her Political Thought by Margaret Canovan; Arendt, Camus, and Modern Rebellion by Jeffrey C. Isaac* [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <http://cpb-us-w2.wpmucdn.com/campuspress.yale.edu/dist/3/949/files/2016/05/Review-of-Canovan-and-Isaac-2j70kq1.pdf> s. 4

metody historie a ideologie.²⁵⁸ K otázce komparace totalitních režimů nacistického Německa a stalinského Ruska v rámci odkazu díla Arendtové se také vyjadřovala dvojice Fitzpatrick a Geyer, kteří oceňovali myšlenkovou hloubku její knihy. Podle nich se komparace nacismu a stalinismu jeví jako správná cesta, avšak zdůrazňují potřebu hlubší analýzy stavu a vývoje takových společností z různých společenských hledisek, které v počátcích studie tohoto fenoménu a v období působení Arendtové nebyly vždy možné; z nedostatku relevantních materiálů nebo z důvodu masového nadšení nad studiem tohoto fenoménu, jež nemohl překonat omezené historické smýšlení národních států. Arendtová i díky své zkušenosti s nacistickým režimem Německa diagnostikovala důvody vzniku a důsledky jistých uskupení. Zdůraznila potřebu diskuse a zamyšlení se nad samotnou podstatou fenoménu totalitarismu a jeho znaků. Podle nich Arendtová správně poukázala na to, že totalitní režimy neměly v předchozí historii obdoby a jsou stále hrozbou pro společnost. Pozitivum díla viděli v její charakteristice totalitních hnutí a masové společnosti s atomizovanými jedinci; jí vytvořenou cibulovitou strukturu a roli tajné policie v totalitním režimu.²⁵⁹ Podle německé politoložky Gesine Schwan sice Arendtová srovnávala nacismus a stalinismus jako stejné kategorie řadící mezi příklady totalitních režimů, avšak to nebylo podstatou jejího díla. Mezi podstatné kategorie řadila jednotlivé souvislosti s pojmy atomizovaná společnost, ztráta individuality a kořeny vzniku fenoménu totalitarismu, vycházející z kapitol antisemitismus a imperialismus.²⁶⁰

Pokud bychom měli doplnit kritiku obsahové stránky díla, bývá některými autory kritizována také základní koncepce její knihy; tedy pojetí totalitarismu jako radikálně nového fenoménu se dvěma modifikacemi. Zpochybňován byl také její důraz na permanentní pohyb uvnitř režimu (čistky) a navenek (snaha o dominanci) jako znak totalitního režimu. V kritických esejích a úvahách na toto téma se také můžeme setkat s kritikou, že Hannah Arendtová nepovažovala poststalinský SSSR či Čínu za vlády Mao Ce- Tunga jako totalitní režimy.²⁶¹

²⁵⁸ ARON, Raymond. *Demokracie a totalitarismus.*, s. 162

²⁵⁹ GEYER, Michael a Sheila FITZPATRICK, ed. *Za obzor totalitarismu: srovnání stalinismu a nacismu.*, s. 35

²⁶⁰ *Hannah Arendt: AUS POLITIK UND ZEITGESCHICHTE (APUZ 39/2006)* [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://www.bpb.de/apuz/29504/hannah-arendt.pdf> s. 3

²⁶¹ *Původ totalitarismu Hannah Arendtové* [online]. Politologický časopis [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://www.politologickyčasopis.cz/userfiles/file/1997/4/1997-4-6-Dostal-Puvod%20totalitarismu%20Hannah%20Arendtove.pdf> s. 395

6.2 Kritika díla Eichmann v Jeruzalémě

Dalším dílem Arendtové, které vyvolalo polemiku a diskusi jak v odborných, tak mediálních kruzích, bylo její dílo Eichmann v Jeruzalémě. Jelikož toto dílo bylo původně sérií žurnalistických zpráv pro magazín *The New Yorker*, objevila se jako u dalších děl zmíněné autorky jistá otázka, jak toto dílo posuzovat. Knihu obhajoval americký profesor politických studií Roger Berkowitz, jenž vnímal tuto její publikaci jako filozofické dílo, které si kladlo za cíl hlubší zamyšlení se nad poměry života v nacistickém režimu z pohledu jednotlivce. Připustil ale také, že její dílo vzbudilo velkou emocionalitu, a při nesprávném pochopení jeho myšlenek mohlo být vnímáno jako obhajoba zla či kriminálních činů Adolfa Eichmanna.²⁶² Knihu se zastal i filozof Karl Jaspers, jenž o tomto fenoménu sepsal vlastní studii, která podporovala její teze a závěry z filozofického hlediska. Zdůraznil jistý fakt vlivu moci nacistického režimu na život jedince a závěry myšlenek banality zla. Jednalo se z jeho hlediska o svobodnou filozofickou reflexi skutečnosti.²⁶³

Samotný název, jenž obsahoval termín zprávy o banalitě zla, vyvolal kritiku z řad židovských představitelů, kteří přežili holokaust. Z jistého úhlu pohledu se mohlo jednat o představu byrokratů s absencí svědomí, kteří nedokážou rozpoznat dobro od zla. Za jiných podmínek by byli slušnými lidmi. Polemiku také vyvolal fakt, zdali byl Eichmann antisemita. Izraelská novinářka a spisovatelka Ruth Bondyová kritizovala myšlenku Arendtové o podílu židovské samosprávy na vyhlazení Židů a spolupráci jejích představitelů s nacistickými úřady. Jmenovaná autorka přežila deportaci do Terezína, Osvětimi a Bergen Belsenu. Označila knihu Eichmann v Jeruzalémě jako falešnou představu a vycházela z vlastních zkušeností, které prožila v koncentračních táborech. Jedna z dalších myšlenek, kterou prezentovala, bylo, že pokud by Židé věděli, že transporty do koncentračních táborů znamenají jejich smrt, určitě by se bránili. Tak ale podle ní mohli jednat pouze lidé, kteří neměli žádnou naději. Označila za mylnou polemiku Arendtové, která uvažovala nad faktem, proč se Židé na počátku nebránili, a proč část představitelů židovské obce spolupracovala s nacistickými úřady.²⁶⁴

²⁶² Roger Berkowitz: *Misreading 'Eichmann in Jerusalem'* [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://historynewsnetwork.org/article/152510>

²⁶³ Arendt, *Banality, and Benhabib: A Final Rejoinder* [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://jewishreviewofbooks.com/articles/1315/arendt-banality-and-benhabib-a-final-rejoinder/>

²⁶⁴ JSOU I JINÉ STATEČNOSTI ROZHOVOR SE SPISOVATELKOU A PŘEKLADATELKOU RUTH BONDYOVOU [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2002/cerven-9/jsou-i-jine-statecnosti/>

Německý politolog Wolfgang Heuer označil analýzu Arendtové jako fascinující a zároveň jako nepohodlnou pro určité skupiny společnosti. Zde se odkazoval především na její myšlenku teze o banalitě zla jako ztrátě svědomí na jedné straně, a zločinné povaze činů Adolfa Eichmanna na straně druhé. Tuto myšlenku dával do kontextu s pojmem masy a její činnosti prezentované v díle *Původ totalitarismu*, kde se ukázalo, jak jednoduše se z demokratické společnosti mohla stát společnost autoritativní či totalitní. Vnímал každé její dílo jako novou definici politiky díky charakteristice nejen totalitních režimů, ale také fungováním posttotalitních uspořádání související s otázkou rizika, které přinášela politika antisemitismu, nacionalismu či byrokracie.²⁶⁵

Německá politoložka Antonia Grunenberg zařadila toto dílo Hannah Arendtové mezi *Jüdische Schriften* (židovské spisy). Zde zařadila mimo knihy *Eichmann v Jeruzalémě* také vybrané eseje Arendtové o sionismu nebo část *Antisemitismus* z díla *Původ totalitarismu*. Označila pozitivní přínos jejich tezí v oblasti židovské identity a její historie v období osvícenství, imperialismu a v totalitních režimech; měly vytvořit základy k širší diskusi o podstatě tohoto fenoménu. V díle *Eichmann v Jeruzalémě* ocenila kvalitu jejího cíleného pozorování s odkazem na historické a filozofické souvislosti a ztotožnila se s jejím označením soudu s Adolfem Eichmannem jako politickým procesem. Eichmanna se v tomto kontextu dalo považovat za nový typ zločince. Kritiku z řad židovských intelektuálů vnímala spíše jako úvahu v otázce pojmu svědomí, odpovědnosti a roli Židů.²⁶⁶

6.3 Využití ve výuce

S využitím Rámcového vzdělávacího programu pro základní školy můžeme téma této diplomové práce využít v předmětu *Výchova k občanství*. V rámci vzdělávací oblasti *Člověk ve společnosti* se mezi očekávané výstupy žáka řadí kritický přístup k informacím a vyjádření postoje k působení propagandy, zhodnocení významu vzájemné solidarity a potřeby tolerance nebo rozpoznávání rasistických či xenofobních názorů.²⁶⁷ Při výuce na gymnáziu můžeme téma této diplomové práce využít v rámci předmětu *občanský a*

²⁶⁵ *Hannah Arendt: AUS POLITIK UND ZEITGESCHICHTE (APUZ 39/2006)* [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://www.bpb.de/apuz/29504/hannah-arendt.pdf> s. 8

²⁶⁶ *Hannah Arendt: AUS POLITIK UND ZEITGESCHICHTE (APUZ 39/2006)* [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <https://www.bpb.de/apuz/29504/hannah-arendt.pdf> s. 15

²⁶⁷ *RVP PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ* [online]. [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani> s. 57

společenskovední základ. Vycházíme ze vzdělávací oboru Občan ve státě, jenž je součástí vzdělávací oblasti Člověk a společnosti. V rámci očekávaných výstupů charakterizujeme znaky a funkce ideologie na vybraných příkladech. Zmíníme pojmy totalita a totalitní režim. Představíme studentům příklady nedemokratických režimů, jež vzájemně porovnáme, a uvedeme totalitní režimy nacistického Německa a Sovětského svazu. V rámci výstupů této vzdělávací oblasti si žáci dále definují rozdíly mezi demokratickým státem a nedemokratickým režimem se zaměřením na oblast lidských práv, principů demokracie a občanské společnosti nebo okruhů problémů, kterými se jednotlivé státní instituce zabývají.²⁶⁸

Kritickou reflexí děl Hannah Arendtové a poslání jejich myšlenek se zabývali zástupci společenskovedních disciplín z oblasti politologie, filozofie, psychologie či studií občanské společnosti. Můžeme dohledat nejrůznější eseje a studie týkající se této problematiky, jež zkoumají a srovnávají její díla s historickými a jinými odbornými studii. Přestože se setkáváme s historickou a terminologickou kritikou publikací zmíněné autorky, zamýšlíme se nad jejími jednotlivými úvahami z oblasti filozofie a politických věd. Můžeme o Hannah Arendtové uvažovat jako o politické myslitelce či jako komentátorce, jež se někdy provokativním či ironickým způsobem snažila přinutit čtenáře svého díla zamýšlet se nad podstatnými otázkami vybraných fenoménů. Při čtení jejího díla je zapotřebí znát obecný kontext vybrané politické nebo filozofické teorie, se kterou Arendtová pracovala, ať už se v případě této diplomové práce jednalo o teorii totalitarismu či charakteristiku vybraných totalitních režimů, jež je proto doplněna vybranými publikacemi a empirickými výzkumy relevantních autorů zabývajících se touto teorií s ohledem na chápání podstatných termínů a reálií, které autorka zmiňovala a na základě vlastního výzkumu podrobněji popsala. Při čtení jejího díla bylo proto zapotřebí využití komparativní metody s ostatními autory s ohledem na doplnění určitých termínů, které nebyly vždy v dílech Arendtové definovány či specifikovány.

V diplomové práci jsme se zaměřili na analýzu děl Arendtové se zaměřením na teorii totalitarismu a charakteristiky totalitních režimů. Z jejich vybraných děl jsme analyzovali základní myšlenky a teze, jež se týkají těchto vybraných otázek. Analýzu jejího díla lze ovšem probrat i z jiných historických, filozofických, politologických či jiných hledisek a podrobněji se zaměřit na studium jednotlivých fenoménů s využitím dalších literárních děl

²⁶⁸ BALADA, Jan. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, c2007. ISBN 978-80-87000-11-3 s. 41

Hannah Arendtové, jako jsou například filozofické spisy „Vita Activa neboli O činném životě” nebo sborník esejů „Mezi minulostí a budoucností.” V této práci jsem se především zaměřili na díla „Původ totalitarismu” a „Eichmann v Jeruzalémě” s jistým odkazem na další díla autorky „O násilí” a „O revoluci.” Kontext děl a myšlenky H. Arendtové můžeme aplikovat i na současnou občanskou společnost, ať už v oblasti nové politické kultury založené na duchu rozvoje demokracie a svobody nebo nalezení společné evropské identity. Její díla a úvahy spojené s charakteristikou totalitarismu a totalitních režimů nám mohou dopomoci k úvahám a diskusi o smyslu politického jednání, oblasti lidských práv a svobodného zodpovědného jednání.

Závěr

Předkládaná diplomová práce se věnuje vybraným dílům Hannah Arendtové. Zaměřuje se na teorii totalitarismu a charakteristiku totalitních režimů, o kterých se autorka zmiňovala v díle *Původ totalitarismu*. Cílem této diplomové práce je charakterizovat fenomén totalitarismu a fungování totalitních režimů s odkazem na vybraná díla jmenované autorky. Tento cíl se promítá do obsahu jednotlivých kapitol a závěrů, ke kterým jsme se obsahově dostali v rámci jednotlivých částí práce.

V první kapitole jsme představili životní etapy jmenované autorky, které měly vliv na sepsání jejího díla týkající se fenoménu totalitarismu. Zmíněné bylo například prostředí, ve kterém vyrůstala; její emigrace z nacistického Německa, vliv sionistů či okruh její rodiny a přátel. S těmito aspekty se můžeme setkat v obsahu a formě jejího díla. V rámci pozitivní kritiky jejího díla nacházíme její zkušenost, která se vztahuje na charakteristiku totalitního režimu. Teorii totalitarismu se zabýváme v druhé kapitole této práce. Definujeme základní termíny týkající se tohoto fenoménu; totalitu, totalitní hnutí a ideologii. Představujeme základní typy nedemokratických režimů; zmiňujeme rozdíl mezi často zaměňovanými pojmy autoritářství a totalitarismus. V tomto kontextu se odkazujeme na odborné autory, kteří se vybranou problematikou zabývali.

Analýzu díla *Původ totalitarismu* představujeme ve třetí kapitole diplomové práce. Zmiňujeme spojitost s antisemitismem a imperialismem, které měly podle Arendtové vliv na vznik moderního fenoménu totalitarismu. Autorka k tomu uváděla příklady dvou totalitních režimů; nacistického Německa a Sovětského svazu, jež jsme podrobněji charakterizovali v dalších kapitolách práce. V rámci nich zmiňujeme například pojmy masa, masová společnost, propaganda či teror. Těmto termínům přikládala Arendtová v rámci teorie totalitarismu velký význam. K charakteristice totalitních režimů doplňujeme odkaz na další vybraná díla Arendtové, která se na tyto fenomény odkazovala. Dílo *Eichmann v Jeruzalémě* spojujeme s pátou kapitolou práce, ve které charakterizujeme základní znaky nacistického režimu. V tomto kontextu zmiňujeme příběh nacistického úředníka Adolfa Eichmanna, se kterým Arendtová spojila termín banalita zla. Nastiňuje zde myšlenku o možnosti lidského jednání a myšlení uvnitř totalitního režimu. V páté kapitole se

odkazujeme na díla *O násilí* a *O revoluci*, jejichž teze spojujeme s charakteristikou totalitního režimu Sovětského svazu za vlády Stalina.

V poslední kapitole se zabýváme kritikou vybraných děl Hannah Arendtové. Udáváme příklady autorů, kteří se jí zabývali ať už v době jejich vzniku, či po smrti této autorky. Doplnujeme také aktuální výzkum této problematiky; zaměřujeme se na spojení tohoto tématu s oblastí pedagogiky a využití tohoto tématu v rámci vyučovacího procesu na základní škole nebo gymnáziu.

Seznam zkratek

USA – Spojené státy americké

SSSR – Sovětský Svaz

ČSR – Československá republika

NSDAP – Národně socialistická německá dělnická strana (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei)

SA – úderné jednotky Sturmabteilung

SS – ozbrojená organizace Schutzstaffel

RSHA – Hlavní říšský bezpečnostní úřad (Reichssicherheitshauptamt)

SD – Bezpečnostní služba (Sicherheitsdienst)

VŘSR – Velká říjnová socialistická revoluce

NEP – Nová ekonomická politika

GPU – zkratka tajné policie Sovětského svazu (1922-1934)

NKVD – Lidový komisariát vnitřních záležitostí

ÚV KSS – Ústřední výbor Komunistické strany Sovětského svazu

Prameny a literatura

ARENDDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. 2. vyd. Přeložil Jana FRAŇKOVÁ. Praha: OIKOYMENH, 2013. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 978-80-7298-483-1.

ARENDDT, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva a banalita zla*. Praha: Mladá fronta, 1995. Souvislosti (Mladá fronta). ISBN 80-204-0549-6.

ARENDDT, Hannah. *Vita activa, neboli, O činném životě*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 978-80-7298-185-4.

ARENDDT, Hannah. *Mezi minulostí a budoucností: osm cvičení v politickém myšlení*. Přeložil Martin PALOUŠ, přeložil Tomáš SUCHOMEL. Praha: OIKOYMENH, 2019. Knihovna politického myšlení. ISBN 978-80-7298-368-1.

ARENDDT, Hannah. *O násilí*. 2. vyd. Praha: Oikoymenh, 1995. Oikúmené. ISBN 80-7298-128-5.

ARENDDT, Hannah. *O revoluci*. Praha: OIKOYMENH, 2011. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 978-80-7298-403-9.

PROFANT, Martin. *Slovník vybraných pojmů k občanství: politicko-filosofický fragment slovníku k Základům společenských věd*. Praha: SPHV, 2008. ISBN 978-80-904187-6-9

ETTINGER, Elzbieta. *Hannah Arendtová a Martin Heidegger*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1167-6

CONNOLLY, William E., David MILLER, Alan RYAN a Janet COLEMAN, ed. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Vyd. 2. Brno: Barrister & Principal, 2000. Studium (Barrister & Principal). ISBN 80-85947-56-0.

BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2., přeprac. vyd. Praha: Dokořán, 2012. Bod (Dokořán). ISBN 978-80-7363-266-3.

BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Praha: Dokořán, 2004. Bod (Dokořán). ISBN 80-86569-89-6.

DOČEKALOVÁ, Pavla, Kamil ŠVEC a Jaroslav DANEŠ. *Úvod do politologie*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2940-4.

- KUBÁT, Michal a Tomáš LEBEDA. *O komparativní politologii a současné české politice: Miroslavu Novákovi k 60. narozeninám*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2479-2.
- POPPER, Karl R. *Otevřená společnost a její nepřátelé*. 2., rev. vyd. Přeložil Miloš CALDA. Praha: OIKOYMENH, 2011. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-272-1.
- POPPER, Karl R. *Otevřená společnost a její nepřátelé*. Přeložil Miloš CALDA. Praha: ISE, 1994. Oikúmené (ISE). ISBN 80-85241-54-4.
- ARON, Raymond. *Demokracie a totalitarismus*. 2. vyd. Brno: Atlantis, 1993. ISBN 80-7108-064-0.
- SOLŽENICYN, Aleksandr Isajevič. *Souostroví Gulag: 1918-1956 : pokus o umělecké pojednání*. Přeložil Ludmila DUŠKOVÁ. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-1663-8.
- ORWELL, George. *Devatenáct set osmdesát čtyři*. Vyd. 7., V Argu 2. Přeložil Petra MARTÍNKOVÁ. Praha: Argo, 2014. ISBN 978-80-257-1325-9.
- GEYER, Michael a Sheila FITZPATRICK, ed. *Za obzor totalitarismu: srovnání stalinismu a nacismu*. Praha: Academia, 2012. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2035-2.
- HAREL, Isser. *Mosad: operace Eichmann: dům na Garibaldiho ulici*. Přeložil Eva KONDRYSOVÁ. Voznice: Leda, 2008. ISBN 978-80-7335-150-2.
- BALADA, Jan. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, c2007. ISBN 978-80-87000-11-3

Elektronické zdroje

Hannah Arendt im Gespräch mit Günter Gaus. Dostupné z:

<https://www.youtube.com/watch?v=J9SyTEUi6Kw>

ARENDTOVÁ, Hannah, Podstatné je pro mě porozumět. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2006/prosinec/hannah-arendtova-podstatne-je-pro-me-porozumet/>

Heidegger und die Reform der deutschen Universität. *Sonderdrucke aus der Albert-Ludwigs- Universität Freiburg* [online]. Bern Martin [cit. 2019-11-25]. Dostupné z:

<https://freidok.uni-freiburg.de/fedora/objects/freidok:1972/datastreams/FILE1/content> s. 2

„Hannah Arendt – Heinrich Blücher, Briefe 1936-1968“ *Neuerscheinung Piper*

Verlag. [online]. [cit. 2020-04-22]. Dostupné z:

https://literaturoutdoors.files.wordpress.com/2018/05/hannah-arendt_heinrich-ble3bccher-_briefwechsel-1936-1968-_piper-verlag-_besprechung-walter-pobaschnig-5_18.pdf

Teorie antisystémové strany [online]. Michal Kubát [cit. 2020-02-04]. Dostupné z:

https://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/2007/2/Polcas_2007_2_pp_110_123.pdf

Despocie. *Sociologický ústav AV ČR* [online]. Sociologická encyklopedie [cit. 2020-02-04]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Despocie>

Absolutismus. *Sociologický ústav AV ČR* [online]. Sociologická encyklopedie [cit. 2020-02-04]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Absolutismus>

Totalitní a autoritativní režimy [online]. Stanislav Balík [cit. 2020-02-04]. Dostupné z:

https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/102299/C_Historica_54-2007-1_5.pdf?sequence=1

Fašismus. *Sociologický ústav AV ČR* [online]. Sociologická encyklopedie [cit. 2020-02-04]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Fa%C5%A1ismus>

Totalitní systémy meziválečného období [online]. Václav Němec, Martin Kohut [cit. 2020-02-04]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/totalitni-systemy-mezivalecneho-obdobi/>

Totalitní pokuseni- stín demokracie [online]. e-Polis.cz, Společenskovední časopis [cit. 2020-02-04]. Dostupné z: <http://www.e-polis.cz/clanek/totalitni-pokuseni-stin-demokracie.html>

Raymond Aron a moc myšlenek [online]. Centrum pro studium demokracie a kultury [cit. 2020-02-04]. Dostupné z: <https://www.cdk.cz/raymond-aron-moc-myslenek>

Totalitní a autoritativní režimy [online]. Stanislav Balík [cit. 2020-02-04]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/102299/C_Historica_54-2007-1_5.pdf?sequence=1&fbclid=IwAR1-UdJcmSUfKnPSLmAjAaM9E5Nogcov-QBRw6C0SvW2Rs1jONbl62iiIHg

Původ totalitarismu Hannah Arendtové [online]. Politologický časopis [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <https://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/1997/4/1997-4-6-Dostal-Puvod%20totalitarismu%20Hannah%20Arendtove.pdf>

Antisemitismus [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Antisemitismus>

Protokoly sionských mudrců [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/antisemitismus-2/antisemitismus-po-druhe-svetove-valce/teze-moderniho-antisemitismu-v-soucasnosti/protokoly-sionskych-mudrcu/>

Stát národní [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/St%C3%A1t_n%C3%A1rodn%C3%AD

Imperialismus [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Imperialismus>

Novodobý rasismus [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=45090

Rasismus [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Rasismus>

Búrové/ Afrikánci [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <https://www.encyclopediaofmigration.org/buroveafrikanci/>

Byrokracie [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z:

<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Byrokracie>

Nacionalismus [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z:

<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Nacionalismus>

Společnost bezřádní [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z:

[https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Spole%C4%8Dnost_bezt%C5%99%C3%ADdn%C3%A
D](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Spole%C4%8Dnost_bezt%C5%99%C3%ADdn%C3%A
D)

Masa [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Masa>

Indoktrinace [online]. [cit. 2020-02-24]. Dostupné z:

<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Indoktrinace>

Versailleský mírový systém [online]. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:

<https://www.dejepis.com/ucebnice/versaillesky-mirovy-system/>

Nástup nacismu v Německu [online]. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:

[https://www.dejepis.com/ucebnice/nastup-nacismu-v-nemecku-priprava-nemecka-na-
valku/](https://www.dejepis.com/ucebnice/nastup-nacismu-v-nemecku-priprava-nemecka-na-
valku/)

Nacistické koncentrační tábory a ghetta [online]. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/>

Vyhlažovací tábory [online]. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/vyhlažovací-tabory>

Koncentrační tábory [online]. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/koncentracni-tabory/>

Norimberské zákony (1935) [online]. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:

[https://www.holocaust.cz/dejiny/holocaust/historicky-kontext/nacisticka-
ideologie/norimberske-zakony-1935/](https://www.holocaust.cz/dejiny/holocaust/historicky-kontext/nacisticka-
ideologie/norimberske-zakony-1935/)

Pogrom zvaný Křišťálová noc [online]. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:

[https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-1998/listopad-
12/pogrom-zvany-kristalova-noc/](https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-1998/listopad-
12/pogrom-zvany-kristalova-noc/)

Norimberský proces [online]. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: [http://www.moderni-
dejiny.cz/clanek/norimbersky-proces/](http://www.moderni-
dejiny.cz/clanek/norimbersky-proces/)

Konference ve Wansee (1942) [online]. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/Nacionalnesocialisticke-konecne-resenkonecne-reseni-zidovske-otazky-v-evrope/pocatek-masoveho-vrazdeni/konference-ve-wannsee-1942/>

Zlo banální [online]. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:

https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Zlo_ban%C3%A1ln%C3%AD

Říjnová revoluce v Rusku (VŘSR) [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z:

<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/vrsr.php>

Trockismus [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z:

<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Trockismus>

Stalinismus [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z:

<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Stalinismus>

VELKÝ TEROR 1937-1938 [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/velky-teror-1937-1938/>

Josif Vissarionovič Stalin [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z:

http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_stalinj.php

Revoluce sociální (MSgS) [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z:

[https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Revoluce_soci%C3%A1ln%C3%AD_\(MSgS\)](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Revoluce_soci%C3%A1ln%C3%AD_(MSgS))

Nová levice [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z:

https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/%E2%80%9Enov%C3%A1_levice%E2%80%9C

THE NEW SCIENCE OF POLITICS: AN INTRODUCTORY ESSAY, by Eric Voegelin.

University of Chicago Press, Chicago, 1952. Pp. xiii, 193. \$3.00 [online]. [cit. 2020-04-29].

Dostupné z:

<https://pdfs.semanticscholar.org/0c37/99dade6024b35bbd4c19f62cf7758b47f25c.pdf>

Gnosticismus [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z:

<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Gnosticismus>

Politický gnosticismus u Erika Voegelina [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z:

https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/35332/KozarovaP_Politicky%20gnosticismus_P_antheon_2007.pdf?sequence=1

Frontpage Symposium examines Hannah Arendt with Bernard Wasserstein and David Satter [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z:

<https://historynewsnetwork.org/article/123803>

Where Hannah Arendt Went Wrong [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z:

<https://www.haaretz.com/1.5036299>

Hannah Arendt: A Reinterpretation of Her Political Thought by Margaret Canovan; Arendt, Camus, and Modern Rebellion by Jeffrey C. Isaac [online]. [cit. 2020-04-29].

Dostupné z: <http://cpb-us->

w2.wpmucdn.com/campuspress.yale.edu/dist/3/949/files/2016/05/Review-of-Canovan-and-Isaac-2j70kq1.pdf

Hannah Arendt: AUS POLITIK UND ZEITGESCHICHTE (APUZ 39/2006) [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z:

<https://www.bpb.de/apuz/29504/hannah-arendt.pdf>

Roger Berkowitz: Misreading 'Eichmann in Jerusalem' [online]. [cit. 2020-04-29].

Dostupné z: <https://historynewsnetwork.org/article/152510>

Arendt, Banality, and Benhabib: A Final Rejoinder [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z:

<https://jewishreviewofbooks.com/articles/1315/arendt-banality-and-benhabib-a-final-rejoinder/>

JSOU I JINÉ STATEČNOSTI ROZHOVOR SE SPISOVATELKOU A PŘEKLADATELKOU RUTH BONDYOVOU [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2002/cerven-9/jsou-i-jine-statecnosti/>

Hannah Arendt: AUS POLITIK UND ZEITGESCHICHTE (APUZ 39/2006) [online]. [cit. 2020-04-29]. Dostupné z:

<https://www.bpb.de/apuz/29504/hannah-arendt.pdf>

RVP PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ [online]. [cit. 2020-04-27]. Dostupné z:

<http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>

Hannah Arendtová a Heinrich Blücher [online]. [cit. 2020-05-01]. Dostupné z:

https://spartacus-educational.com/Heinrich_Blucher.htm

Hitler a elita mužů [online]. [cit. 2020-05-01]. Dostupné z:

<https://www.express.co.uk/news/world/1219566/adolf-hitler-nazi-germany-world-war-2-ww2-will-himmler-goering-berlin-spt>

Adolf Eichmann – Dopadení a odsouzení válečného zločince [online]. [cit. 2020-05-01].

Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/adolf-eichmann-dopadeni-a-odsouzeni-valecneho-zlocince/>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Hannah Arendtová a její manžel Heinrich Blücher

Příloha č. 2: Hannah Arendtová ve třicátých letech ve Francii

Příloha č. 3: Adolf Hitler a jeho spolupracovníci v čele nacistického Německa

Příloha č. 4: Adolf Eichmann – dopadení a odsouzení válečného zločince

Příloha č. 5: Stalin za revoluce a občanské války v dokumentech a obrazech sovětské propagandy

Příloha č. 1: Hannah Arendtová a její manžel Heinrich Blücher

Zdroj: *Hannah Arendtová a Heinrich Blücher* [online]. [cit. 2020-05-01]. Dostupné z:
https://spartacus-educational.com/Heinrich_Blucher.htm

Příloha č. 2: Hannah Arendtová ve třicátých letech ve Francii

Zdroj: ARENDOVÁ, Hannah, Podstatné je pro mě porozumět. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2006/prosinec/hannah-arendtova-podstatne-je-pro-me-porozumet/>

Příloha č. 3: Adolf Hitler a jeho spolupracovníci v čele nacistického Německa

Zdroj: Hitler *a elita mužů* [online]. [cit. 2020-05-01]. Dostupné z:

<https://www.express.co.uk/news/world/1219566/adolf-hitler-nazi-germany-world-war-2-ww2-will-himmler-goering-berlin-spt>

Příloha č. 4: Adolf Eichmann – dopadení a odsouzení válečného zločince

Zdroj: *Adolf Eichmann – Dopadení a odsouzení válečného zločince* [online]. [cit. 2020-05-01]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/adolf-eichmann-dopadeni-a-odsouzeni-valecneho-zlocince/>

Příloha č. 5: Stalin za revoluce a občanské války v dokumentech a obrazech sovětské propagandy

Zdroj: *Stalin za revoluce a občanské války v dokumentech a obrazech sovětské propagandy* [online]. [cit. 2020-05-01]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/stalin-za-revoluce-a-obcanske-valky-v-dokumentech-a-obrazech-sovetske-propagandy/>

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Lukáš Krupička
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	Mgr. Petr Zima, Ph.D.
Rok obhajoby:	2020

Název práce:	Vybraná díla Hannah Arendtové se zaměřením na teorii totalitarismu a charakteristiku totalitních režimů
Název v angličtině:	Selected works of Hannah Arendt, considers totalitarianism and characteristic of totalitarian regime
Anotace práce:	Cílem této diplomové práce je charakterizovat fenomén totalitarismu a fungování totalitních režimů s odkazem na vybraná díla Hannah Arendtové
Klíčová slova:	Totalitarismus, totalita, totalitní režim, nacistické Německo, Sovětský svaz, reflexe
Anotace v angličtině:	The master paper deals with the characteristics of totalitarianism and characteristics of totalitarian regime, concretely with references from book of Hannah Arendt
Klíčová slova v angličtině:	Totalitarianism, totalitarian regime, Nazi Germany, Soviet Union, reflexion
Počet příloh vázaných v práci:	5
Rozsah práce:	79 stran
Jazyk práce:	Český jazyk

